I. BÖLÜM: YAŞAMI

A)ADALET AĞAOĞLU'NUN YAŞAMI

Adalet Ağaoğlu,23 Ekim 1929'da Ankara'nın Nallıhan ilçesinde doğdu. Babası ticaretle uğraşan Mustafa Sümer, Emine İsmet Hanım'dır. Ailenin dört çocuğunun (Cazip, Adalet, Ayhan, tiyatro sanatçısı Güner Sümer) ikincisi olan Adalet Ağaoğlu, ilköğrenimini Nallıhan İlkokulu'nda tamamladı(1938). Ortaöğrenimini Ankara'da sürdürdü. Ankara 4. Ortaokulu'ndan sonra (1941), Ankara Kız Lisesi'ni bitirdi(1945). Ankara Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi.1950-51 ders yılında mezun oldu. Ankara Radyosu'nda göreve başladı.1970'e değin dramaturg, radyo tiyatrosu müdürü, program uzmanı ve Radyo Dairesi Başkanı olarak çalıştı. TRT'nin özerkliğinin kaldırılmaya çalışılması politikası sonucu istifa etti. Radyoda "Devamı Yarın Akşam" dizisini, daha sonra "Hayat Güzeldir" adlı sabah programını hazırladı.1953'te Münih ve Paris'e kısa süren bir gezi yaptı. İnşaat mühendisi Halim Ağaoğlu ile evlendi (1955). Ankara Radyosu'ndan bir süreliğine ayrılarak eşiyle Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. 1959'da dönünce Ankara Radyosu Kültür Yayınları Şubesi'nin başına getirildi; bir süre sonra bu görevinden ayrılarak Ankara'nın ilk özel tiyatrosu Meydan Sahnesi'nin kurucuları arasında yer aldı. Tiyatronun yönetim, dramaturgluk ve çevirmenlik görevlerini üstlendi(1961). Aynı yıl UNESCO'ya bağlı ITI Türkiye Milli Merkezi üyeliğine seçildi. Meydan Sahnesi'nden ayrıldı(1963). Üç ay için Paris'e gitti. Sorbon'daki edebiyat dersleri ile dil okuluna devam etti. Dönüşünde TRT'de program uzmanı olarak çalışmaya başladı (1964), buradaki görevine ek olarak TRT Dış İlişkiler çalışmalarında da görevler üstlendi. ABU (Asya Yayın Birliği) toplantılarına katıldı. TRT'nin ABU Yönetim Kurulu'na seçilmesini sağladı. TRT'de yayınına izin verdiği bir kitap tanıtımı

programında komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle mahkemeye verildi. 1,5 yıl hapsi istendi.”Tombala” adlı oyunu sahneden kaldırıldı, TRT’de program yapımcılığından el çektirildi(1969). Yönetim kurulu kararıyla TRT’ye geri çağrıldı. Bu uygulamayı protesto ederek istifa etti(1970). Tümüyle yazınsal çalışmalara yöneldi. 1974’te Türkiye Yazarlar Sendikası’nın kurucuları arasında yer aldı. Eylül 1982’de TYS’nin üyesi olarak yargılandı, 1983’te Ankara’dan İstanbul’a taşındı ve trafik saldırısına uğradı(1996), uzunca bir süre yurt içinde ve yurt dışında tedavi gördü. Nisan 1999 seçimlerinde Özgürlük ve Demokrasi Partisi’nden milletvekili adayı oldu. Çalışmalarını halen İstanbul’da sürdürmektedir.[1]

B)EDEBİYAT YAŞAMI

Edebiyata ilgisi çocuk yaşlarda başladı. İyi bir roman okuru olan annesi onu bu yönden etkiledi. Ama asıl etkileyici olan ise *Yedi Gün, Resimli Ay* dergilerini okuyan dedesi Fuat Önder’dir. Basılı kitabı, dergiyi ilk onun elinde görür:”…ben o kitapları, annemin demir, evet demir karyolası üstüne yayıp da, ya yakalanırsam, diye diye, yürek gümbürtüleri içinde okudum ben onları… Belki de heceledim demem daha doğru.”der, **Göç Temizliği** adlı anı-romanında. Şiirler yazdı. Şiirleri **“Kaynak”**(‘Gölgeler’ yayımlanan ilk şiiri; Ekim 1948) ve başka edebiyat dergilerinde yayımlandı. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yeni Öğrenci Derneği’nin Şiir Yarışması’nda ödül kazandı(1949). İlk roman denemesi ise lise yıllarında kaleme aldı: **Gönül Acısı.** Liseyi bitirdiği yıl, *Ulus* gazetesinde tiyatro eleştirileri yazmaya başladı. Oyun yazarlığını izleyen yıllarda, romana yöneldi. İlk romanı **Ölmeye Yatmak**’ı yazmaya başladı(1969). Romanın yayımlanması üzerine (1973) ilgi gördü. Ağırlıklı olarak roman ve öyküye yöneldi. **Yüksek Gerilim** kitabıyla 1975 Sait Faik Hikâye Armağanı’nı kazandı. **Bir Düğün Gecesi** ile de 1979 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü’nü, 1980 Orhan

[1] Andaç; Feridun**,”Bir Yüz”,**Superonline WORLD/Edebiyat/Gündem2000(İnternet, agaoglu/html)

Kemal Roman Armağanı'nı aldı. 9 Ocak 1981'de **Fikrimin İnce Gülü** romanı nedeniyle İstanbul 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandı. Kitap toplatıldı. 21 Ekim 1982'de bu davadan beraat etti. Aynı roman Tunç Okan tarafından sinemaya uyarlandı (Sarı Mercedes,1993). Yazar filmi "içi boşaltılmış olduğu" ve "yazarın bir kişi olarak anti-militer tavrını bütünüyle budadığı" için reddetti. TÜYAP Onur yazarı seçildi (1994), Mülkiyeliler Birliği Rüştü Koray Ödülü'nü aldı. Aynı yıl **Kadınca** dergisince En Başarılı Kadınlar Ödülü verildi. 1995'te Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nü(Edebiyat) aldı. 1996'da da **Romantik Bir Viyana Yazı** ile Aydın Doğan Vakfı Roman Ödülü'nü aldı. NTV'de yılın yazarı seçildi(1997). **Mimoza** dergisince 75 Yılda 75 Başarılı Kadın Ödülü verildi (1998). Aynı yılın Eylül'ünde Anadolu Üniversitesi tarafından Fahrî Doktora Unvanı verilen Ağaoğlu, 11 Aralık'ta da ABD'ye Ohio University The Honorary Degree Doctor Of Humane Letters (Fahrî Doktora Ünvanı) törenine davet edildi, burada yapıtları üzerine sempozyum düzenlendi. **Bir Düğün Gecesi,** Slovakça(1985) ve Bulgarca'ya (1989); **Üç Beş Kişi** İngilizce'ye(1997) çevrildi. Öyküleri birçok yabancı antolojide yer aldı.

C) YAPITLARI

a)Romanları

1.Ölmeye Yatmak (Dar Zamanlar I) (1973)

2.Fikrimin İnce Gülü (1976)

3.Bir Düğün Gecesi (Dar Zamanlar II) (1979)

4.Yazsonu (1980)

5.Üç Beş Kişi(1984)

6.Göç Temizliği(Anı-roman)(1985)

7.Hayır… (Dar Zamanlar III)(1987)

8.Ruh Üşümesi(1991)

9.Romantik Bir Viyana Yazı(1993)

b)Öyküleri

1.Yüksek Gerilim (1974)

2.Sessizliğin İlk Sesi (1978)

3.Hadi Gidelim (1982)

4.Şiir ve Sinek(1992)(Yüksek Gerilim, Hadi Gidelim ve Sessizliğin İlk Sesi kitaplarından oluşan seçki.)

5.Hayatı Savunma Biçimleri(1997)

c)Rüya Anlatısı

Gece Hayatım(1992)

ç)Oyunları

1.Evcilik Oyunu(1964)

2.Tombala(1967)

3.Çatıdaki Çatlak(1969)

4.Sınırlarda(1969)

5.Üç Oyun (Bir Kahramanına Ölümü, Çıkış, Kozalar)(1973)

6.Kendini Yazan Şarkı(1977)

7.Çok Uzak Fazla Yakın (1991)

8.Duvar Öyküsü(1992)

d)Denemeleri

1.Güner Sümer Toplu Eserleri(1983)

2.Geçerken(1986)

3.Karşılaşmalar(1993)

4.Adalet Ağaoğlu Seçmeler(1993)

5.Başka Karşılaşmalar(1996)

e)Mektuplaşmalar

Mehmet Baydur –Adalet Ağaoğlu (2005)

f)Günlük

Damla Damla Günler (2005)

II. BÖLÜM: SANATI

A)OYUN YAZARLIĞI

Adalet Ağaoğlu, ilk oyunu **Bir Piyes Yazalım**'ı Sevim Uzgören ile birlikte yazdı(1952). Bunu **İki Kişi Arasında, Evimizin Saatleri**, radyo oyunları izledi. **Bir Piyes Yazalım** oyunu Alman yönetmen Arnulf Schröder tarafından Ankara Devlet Tiyatrosu'nda sahneye kondu, oyun Küçük Tiyatro'da da sahnelendi. Romandan uyarladığı radyo oyunlarının sayısı ise kırkı buldu. Paris dönüşünde **Açık Perde**'yi yazdı(1954).**Yaşamak** oyunu Fransızca olarak Fransız Radyosu'nda yayınlandı(1956). ABD'de iken **Babaları Adına** adlı ırkçılarla ilgili bir roman yazdı(1958), bunu 1961'de yazdığı **Karabataklar** oyunu izledi.1960'lı yıllarda oyun çevirilerine ağırlık verdi. Sartre, Magnier, Saroyan ve Brecht'ten çeviriler yaptı. Meydan Sahnesi'nin kuruluşunda yer alması onun için bir tiyatro laboratuarı oldu. Paris'e gittiği ilk üç aylık dönemde **Evcilik Oyunu**'nu yazmaya başladı. Bu oyun 10 Ocak 1964'te Tunç Yalman tarafından İstanbul Şehir Tiyatrosu Kadıköy Sahnesi'nde sahneye kondu. **Çatıdaki Çatlak** oyunu İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda (Zeytinburnu Bölümü) Ergun Köknar (1965); **Tombala** ise Devlet Tiyatrosu'nda Tarık Leventoğlu (1969) tarafından sahneye kondu. Ağaoğlu **The Reader's Encyclopedia of World Drama** (Hazırlayan; John Gassner-Edward Quinn) adlı kitaba Türkiye'den giren ilk kadın yazar oldu(1969). **Üç Oyun**'la 1974 Türk Dili Kurumu Tiyatro Ödülü'nü kazandı. **Çok Uzak Fazla Yakın** ile 1993 İş Bankası Büyük Ödülü'nü aldı.

Ağaoğlu, oyunlarında bireyin, özellikle kadının, ev-aile-çevre eksenindeki yaşantısını ele alarak, toplumsal yaşamdaki çelişki ve tartışmaları belirli bir insanlık

durumuyla yansıtır. Sevda Şener oyun yazarlığını değerlendirirken şunları söyler:"Adalet Ağaoğlu'nun oyunlarına bütünüyle baktığımızda hep kendini yenileyen, yeni konular, yeni biçimler, yeni anlatımlar deneyen bir yazarla karşı karşıya olduğumuzu görürüz. Bu oyunların ortak özelliği, yapılarının sağlamlığıdır. Oyunun konusu yalın da karmaşık da olsa, konuyu dokuyan bütün iplikler düzenli biçimde işler ve sonuca ulaşır. Oyunların malzemesi her bölümde aynı ağırlıkta olmak üzere yerleştirilmiştir. Oyunların temaları, açık ve anlaşılır biçimde olay ve durumlara sindirilmiş, olayın gelişimi içinde olgunlaştırılarak seyirciye sunulmuştur. Adalet Ağaoğlu, olay kurgusunda olduğu kadar kişileştirmede de tutarlılığa dikkat eder, ayrıntıya özen gösterir. Onun yazarlığını belirleyen hesaplılıktır."[2]

B)ÖYKÜCÜLÜĞÜ

Öykülerinde insanlık durumlarından kesitleri ele aldığı gözlenir. Bir olayın, bir durumun yansımalarını; insanın dünyasında yer eden gerçekliği yansıtır. Yaşanan döneme, zamana bakışını temellendirdiği an'ların öyküleri olarak nitelendirebileceğimiz **Yüksek Gerilim**, öykücülüğümüzde yeni bir anlayışın ürünleri olarak karşılanır. Bunu izleyen **Sessizliğin İlk Sesi, Hadi Gidelim** geçiş dönemine tanıklığın öyküleridir. Ağaoğlu burada, yine insanlık durumlarından hareketle an'ların yaşamı kuşatan yanlarını/önemini yansıtmaya çalışır. **Hayatı Savunma Biçimleri** bir anlamda, onun öyküde öteden beri izleksel olarak işlediği bireyin parçalanmışlığını dile getiren öykülerden oluşuyor. Yaşamın anlamını sorgularken, yaşananın izlerinde yürüyen insanın içsel serüvenini de duyarlı bir biçimle yansıtır. Ağaoğlu, öyküleriyle hayatın an'larla örülü yanlarını gösterirken zaman ve mekân duygusuna da önemli ölçüde yer verir. Öykünün bir anlatı türü olarak, anlatım olanaklarını zenginleştiren örneklerini sunar.

[2] Andaç; Feridun, "**Bir Yüz**",Superonline WORLD/Edebiyat/Gündem 2000(İnternet, agaoglu/html)

Yazar, insanlarını ve konularını titiz bir irdelemeyle, sorgulamalarla okur karşısına çıkarır. Yer yer alaycı, kimi zaman ironikleşen, kimi zaman da duyarlılığın, hüznün alabildiğine yükseldiği öykülerinde gözlemci tutum ve düşünce ögesi her zaman öne çıkar.

İrdeleme, çözümleme yalnız insanlar için değil; nesneler için de geçerlidir. İlk öykü kitabında yer alan ”Duvar” öyküsü, bunun tipik örneklerindendir. Duvarın dış gerçekliği, onun içsel tarihi, doğanın evrimi çeşitli belirlenmeleriyle adeta bir kişilik haline getirilir. Y ada “H” öyküsünde olduğu gibi bir harf çağın teknolojisine, uygarlığına, paylaşılan konfora karşın yaşanan ama paylaşılamayan iç duyarlılığın simgesi olur. İlk gençliğin kendi gerçekliği ve dünyasıyla yetişkinlerin dünyasının farklılığını, kesişme ve ayrışmalarını öykülerken de Ağaoğlu, aynı sorgulayıcı yaklaşımı izler.[3]

C)ROMANCILIĞI VE YAZARLIK ANLAYIŞI

Romancılığının en önemli geçiş noktası; Cumhuriyet Türkiye’sini tarihsel, toplumsal değişim dönemleri içindeki insanın var oluş serüvenini dile getirmesidir. Roman sanatının olanaklarını genişleten, zenginleştiren bir oyluma eriştirdiği romancılığı günümüz Türk romanının gelişme çizgisini de önemli ölçüde belirlemiştir. Ağaoğlu, “Dar Zamanlar “ adını verdiği üçlemede (**Ölmeye Yatmak, Bir Düğün Gecesi, Hayır…**) toplumun çağdaşlaşma serüveninin dönüm noktalarını ele alırken; bireyin bu tarihsel zaman kesitindeki durumu, yaşadığı sanrıları, ilişkilerin boyutlandığı ortamı yansıtır. Birey- toplum gerçekliğinin arka plânını irdeler. Ağaoğlu, bu üçleme

[3] Ağaoğlu; Adalet, “**Şiir Ve Sinek**”,”Sunu”, 1.Basım, İstanbul, Gendaş Yayınları,1992

için şunları söyler:"Benim bu üçlemem Cumhuriyet'in ilk ve ikinci kuşaklarının serüvenidir. Bir ideolojinin toplumdan öte bireylerde yansımasıdır."[4]

Yaşanan zamanla tanık olunan zamanın aralığındaki insanın trajedisini önceledi**ğ**i **Fikrimin İnce Gülü** gelişen toplumun değişen yüzünü adeta bir kobaya dönüştürülen Bayram'ın yabancılaşma serüvenini anlatır. **Yazsonu** ise bu tarihsel, toplumsal zamanın aralığındaki insanın duyarlılık alanlarını, içsel serüvenine bakış romanıdır. Ağaoğlu romanını şöyle tanımlar:"**YAZSONU**" bir özlem romanıdır. Geçip gideni bir an durdurabilmek, bir kâğıda çıkarabilmek… Ama açıkçası bu, bir düş bozumu romanıdır da. Çünkü özlem eksik bilmenin sonucudur. Fazla hızlı değişen hayatlar ise sanki eksik bilinmeye yazgılıdır."[5]

Yazsonu yaratma sürecinin romanı olarak da değerlendirilebilir. Ağaoğlu, siyasi kaos ve dehşet ortamında yalnız kalan insanın iç dünyasını da ortaya koyar. "Her neyse bu kitap, yazmaktan kaçınılan bir romanın serüveniydi. Serüveni 1979'da yazdım 80'de yayımlandı. Yazar, anlatıcı- yazar yani, o zaman kadar yazdıklarını bile unutmak, artık hiçbir şey yazmamak ister; dingin bir deniz kıyısına kaçar. Ama ilk adımda kendini, eski tasarılarını bile gerileten yeni bir roman yazmanın içinde bulur."[6]

Üç Beş Kişi'de bir kentin tarihine, insanların kişisel tarihlerinin içinden bakar. Toplumsal yapıdaki değişimin yüzünü buradaki insan ilişkilerinden yola çıkarak anlatmaya yönelir. **Yazsonu** gibi **Üç Beş Kişi** de siyasî kaosu yansıtır. Bozuk dış koşulların karşısına insanın iç dinamiğini koyup yarını gözden yitirme durumunu,

[4] Ağaoğlu; Adalet, "**Sadece Yazmadan Edemediğim İçin Yazıyorum**", Başka Karşılaşmalar, İst.,Yapı Kredi Yay.,1996, s.173
[5] Ağaoğlu; Adalet, "**Doğu Akdeniz'de Zaman**", Başka Karşılaşmalar, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 1996,s.17-18
[6] Ağaoğlu; Adalet, "**Romantik Bir Viyana Yazı Üstüne Notlar**",Başka Karşılaşmalar, İst.,Yapı Kredi Yay., 1996,s.111

insanın değişme yetisine tutunarak aşabildiğini göstermeyi amaçlamış bir romandır. Ağaoğlu, **Üç Beş Kişi**'deki sorgulama alanını şöyle özetler:"Yükselen, yükselmesine

karşı pek de güçlü olmayan taşra burjuvazisinin bastığı yerleri gıcırdattığını, o sesleri işittiğimi söyleyebilirim… Yeni taşranın eski büyük kentle, İstanbul'la yüzleşmesinden, cinselliğe dek, şiddetin kaynaklarına inmeyi tasarladığımı söyleyebilirim. 'Kahramanlık' ve 'güzellik' imajlarının bu romanda olumsuz, olumlu yönsemeleriyle irdelemeye çalışıldığını söyleyebilirim. İnsan yaşamının birey tarafından ne oranda programlanabileceği programlanamayacağı benim bu romandaki temel sorgulama alanım(…)[7]

Ağaoğlu, içsel serüven izleğini daha tekil durumlar indirgeyerek; o içsel yolculuğun kahramanlarının birbirlerine dönük yüzlerinin kapalı yanlarını anlatmaya yöneldi. **Ruh Üşümesi**'nde erotizmin dilini yakalamaya çalışır.

"Yüzyılların toplumsal yasakları ve katı ataerkil yapının bir sonucu olarak, cinsellikle ilgili sözcüklerin, küfürde/argoda –erkeğin üstünlüğünün vurgulayan bir bakış açısından-en fazla kullanıldığı dillerden biri Türkçedir. Adalet Ağaoğlu baştan sona ana izleği erotizm olan ve bu açıdan da Türk yazınındaki ilk erotik romanlardan biri olan "**Ruh Üşümesi**"ni yazarken "erkek olmaktan öte, şiddetli maço olan bir dille"(**Cumhuriyet-Kitap**,28.2.1991) erotik metin yazmanın zorluklarına değiniyor. Ağaoğlu, bu zorluğu, çağrışımlar," metaforlar, simgeler, ses uyumları ve ses bozmaları"(a.g.y.) ile almış, dünya yazınında birçok yazarın-örneğin Anais Nin'in-yaptığı bir müzik/şiir dili kullanarak 'amiyaneliği' yok etmeyi başarmış. Kurgu açısından 'yetkin' bir romandır Ruh Üşümesi. Ancak birebir çağrışım oluşturan bazı

[7] Ağaoğlu; Adalet, "**Hep Kısa Sürelerden, Dar Zamanlardan Yola Çıkıyorum**" Karşılaşmalar, 2. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yay.,1997, s.220

‘metafor’ların salt ‘alegori’ye dönüşmesi metnin şiirselliğine gölge düşürüyor. Ağaoğlu’nun erotik romanında da toplumsal sorunlar bireyin peşini bırakmıyor, “yatak odalarımıza kadar dalan kan ve çürümüşlük kokusu(…) sevişmeleri doğrayıp pörsütüyor(**Yazsonu**, s.185) [8]

Ağaoğlu’nun romanlarında beliren en önemli yan; bir dil, bir dünya kurarken yarattığı roman evreninin farklı göndermeler içermesidir. Bir nevi roman sanatına yeni bir bakış getirme çabasıdır da bu**. Romantik Bir Viyana Yazı**, böyle bir çıkışın/bakışın ürünüdür. Tarihe ve zamana romanın bu izleklerdeki serüveni içinden bakar. Yansıttığı insan-toplum, insan-tarih gerçekliğini de bu eksende yansıtır. Romancılığın katmalı yapısına eriştiği önemli bir dönemecin ürünüdür bu roman. **Yazsonu** gibi **Romantik Bir Viyana Yazı** da yazma sürecini kapsayan bir romandır. Ağaoğlu bu süreci ve romanı şöyle değerlendirir: **ROMANTİK**…’te tersi söz konusu. İçteki Ba-rok It-ri sesi, hayal ve hayalin görenin kendisi olabileceğinin bilinci: bu üç dürtünün çakıştığı noktada yazar(anlatıcı), barok bir kente bir hikâye uydurma, bunun romanını kurma tutkusuna kapılır. Kent de - nedense-ille Viyana olmalıdır. Burada, yazılmasından kaçınılan değil, tam karşıtı yazılması istenen, yolları aranan bir kitabın kendini yazdırmak istemeyişinin serüveni söz konusudur. Yazarına direnen, ama yazarın da durmadan bir şeyleri icat ederek, uydurarak, gereğinde bir yazar ve asıl bir de ona vefalı, saygılı bir okur ‘yaratarak’ bu direnişi karşı bir direnişle kırmak isteme serüveni…”[9]

Semih Gümüş onun romancılığını değerlendirirken şu yanlarının altını çizer:”Romanları çok katmanlıdır. **Ölmeye Yatmak, Bir Düğün Gecesi ve Hayır…** adlı üç romanından oluşan ‘Dar Zamanlar’ adlı üçlemesi, bir yandan Türkiye’nin siyasal tarihine göndermelerle doludur. Cumhuriyet döneminin başlangıcında yakın

[8] Ecevit; Yıldız, “**Yazında Erotizm**” Kurmaca Bir Dünyadan, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1992,s.165–166
[9] Ağaoğlu; Adalet, **“Romantik Bir Viyana Yazı Üzerine Notlar**” , Başka Karşılaşmalar, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 1996, s.111

geçmişimizin köktenci siyasal dönüşümlerine uzanan tarihsel süreç enikonu sorgulanırken, öbür yandan da bir sürecin aydınları üstündeki izleri bir sarmal biçiminde yansıtılır. Son romanı **Romantik Bir Viyana Yazı**'nda ise, bu kez resmi tarihle öznel tarih-ya da yaşayan tarih- arasındaki çatışma; geçmişini arayan aydın bireylerin açmazları; zamanın sorgulayan gücüyle yaşanan anlar arasındaki ilişkiler, birbirine geçen anlatı düzeyleri arasında sıkı dokulu bir örgü olarak yaşanır. Denebilir ki, Adalet Ağaoğlu kendine özgü çok katmanlı bir kurmaca anlayışının edebiyatımızdaki birkaç ustasından biridir."[10]

Adalet Ağaoğlu'nun romancılığını daha dikkatli bir gözle incelersek işlediği konuların ve anlatı tekniklerinin çeşitliliği ile karşılaşırız. Ele aldığı konular arasında; aydın kadının konumu; bireysel sorunlar; siyasal süreçler ve bu süreçlerin bireye yansıması(12 Mart, 12 Eylül…); ayakları yere basmayan, gerçeklerden kopuk küçük kentsoylu aydınların serüvenleri; hayat-sanat, sanat-edebiyat ilişkisi; taşrayla metropol arasında gidip gelen kentsoylu; yaratının serüveni; eşcinsellik; erotizm; yaşam karşısında var olma kavgası, aşklar ve düşmanlıkları sayabiliriz.

Ağaoğlu, romanın neyi anlattığı kadar nasıl anlattığını da önemser.'Ne ' ile 'nasıl'ın uyumunu, dengesini romanın başarısı için önemli bulur. İç monolog, iç diyalog, bilinç akımı, iç çözümleme, geriye dönüş, montaj, mektup, günlük, iç ses (iki nokta üst üste ile aktarılır), leitmotiv, müzik-roman dili ilişkisi, parantez içi açıklamalar, özetleme, ironik yaklaşım, tasvir, metinlerarasılık (intertextualite), kullandığı anlatı teknik ve yöntemlerinden bazılarıdır.

Semih Gümüş, **Türk Yazınından Seçilmiş Kısa Öyküler** adlı seçkisinin kısa biyografiler bölümünde, Ağaoğlu'nun anlatı tekniklerini şöyle tanıtır: "Baştan sona insanlar arasındaki ilişkilerin ve roman kişilerinin toplumsal konumlarından

[10] Gümüş; Semih, **Adalet Ağaoğlu'nun Romancılığı**, Adam Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2000,s.8

kaynaklanan kişilik özelliklerinin irdelendiği romanlarında, aynı zamanda kendine özgü anlatım biçimleri, anlatı teknikleri geliştirdi. Zaman kavramını eksene alan bir anlatım biçimi oluşturdu. Toplumsal ilişkiler ve durumlar ile yazınsal kişileri arasındaki ilişkileri ele aldığı öyküleri de romanlarının yanı sıra taşıdıkları değerle dikkat çekmiştir."[11]

Romanları içindeki bakış açısı da çoğul özellik taşır. Örneğin, **Fikrimin İnce Gülü**'nde "yazar böceğini icat eder. Böylelikle yazar, dilediğinde romana kendi gözüyle bakıp girebilecektir. Ağaoğlu, roman dilinde de farklılıkların peşindedir. **Ruh Üşümesi** adlı romanı için konuya özgü erotik bir dil yaratması, farklılık arayışlarının sonucudur. Zaman Ağaoğlu'nun romanlarında, roman içi bir öge olmaktan öte teknik bir yapıdır. Anlatılan zamanı ve anlatı zamanını birbiriyle ilintili kullanan Adalet Ağaoğlu, "Dar Zamanlar" adını verdiği üçlemesini değerlendirirken bakın neler söylüyor: "Gerçekte ta **Ölmeye Yatmak**'tan bu yana tek bir belirleyici yanım var teknik olarak: Hep kısa sürelerden, dar zamanlardan yola çıkıyorum. Bu hiç değişmedi, belki biraz gelişti ya da ben geliştiğini sanıyorum. Neden en kısa sürelerin romanını yazmak istiyorum? Kaç bin yıllık insan hayatında, o hayatın belli bir dönemini yaşayan insan, çok kısa bir sürenin temsilcisidir. Ama o kısa sürenin bir dünü, bir şimdisi vardır. Bir de geleceği olacaktır. Hayatı böyle algılayınca, roman için dar zaman parçalarını seçmem bana çok doğal geliyor. Zaman açılımlarını bu kısıtlı zaman parçasından harekete geçirmek de. Belki işte, bu 'harekete geçirmek' çabası, yeni teknikler aradığım izlenimi yaratıyor."[12]

"**Ölmeye Yatmak** ve **Hayır…**'ı yazarken 'Dar Zamanlar' ana başlığı aklımda yoktu. Bu, içimde çöreklenmiş bir şey olsa da ad olarak yoktu. Çünkü zaten bu romanı bitirinceye kadar peşinden ötekilerin de geleceğini bilmiyordum. Ama sonra, zamanı

[11] Gümüş; Semih, **Türk Yazınından Seçilmiş Kısa Öyküler**, (Kısa Biyografiler içinde), 2.Basım, İstanbul, 1993, s.241
[12] Ağaoğlu; Adalet, "**Hep Kısa Sürelerden, Dar Zamanlardan Yola Çıkıyorum**", Karşılaşmalar, 2.Basım, Yapı Kredi Yay., 1997, s.221

algılayışımdaki gerilimli alan hayat kadar roman sanatı için de geçerli hale geldi. **Ölmeye Yatmak**'ta bütün anlatı türlerini bir arada kullanıp, biçim sınırlarımı genişleterek romanın daralmış alanını aştığımı sanmıştım. Ama bu kadarı o gerilimli zaman ve hayat karşısında bana yeterli olmadı. "[13]

Adalet Ağaoğlu'nun yazın türlerini özgürce kullanımı da gözden kaçmaz. "Rüya**"(Gece Hayatım)** ve "anı-roman **(Göç Temizliği)**" gibi farklı yazınsal türleri de ilk kullananlardandır. Özellikle **Göç Temizliği**'nde 'yazar kimliği' ve 'kadın yazar' kavramlarına bakışı ilginçtir. Deneme kitapları(**Geçerken, Karşılaşmalar, Başka Karşılaşmalar**)'nda da bu kavramaları ele alan makale ve denemeleri bulunur. "(…) Eğitim, kültür farklılıkları çok, düzeyi de yüksek olmayan toplumlarda, yazarın, sanatçının uğrayacağı değişikliğin, görünüm ve görüntüleri aslından iyice uzaklaştıran bir değiştirme, bir çarpıtma olacağı gerçeği, bunun sancısı… Aslında bu, bir sancıyı getirmeyebilirdi. İzleyicimizin çoğunluğunun, Türk roman ve hikâye yazarını kendi ışığından geçirerek değiştirmesi, bu yeniden üretim, genel anlamda daha üst düzeyli, yaratıcıyı aşan bir nokta oluşturabilirdi.(…)"[14] "Oyunun ilk gecesinde selâma çıkmayışım, herhalde benim kadınlığımı bana getireceklerini de, benden götüreceklerini de birlikte ilk reddedişim, ilk somut başkaldırım. İçteki özgürlüğümü dışta apaçık ilk yaşayışım, onu hayatla ilk bütünleyişim."[15]

Alıntılardaki "yazar-kadın yazar" kavramlarını birleştirerek yorumlarsak, Adalet Ağaoğlu, yazarın toplum içindeki konumunu okuyucu/izleyici tarafından algılanmasına bağlar. Ancak, özellikle yazarın eserleri ve aldığı tavırla toplum içindeki yerini belirleme konusunda söz sahibi olabileceğini savunur.

---

[13] Ağaoğlu; Adalet, **"Dar Zamanlar İle Romanın Daralmış Alanını Aşmak",** Başka Karşılaşmalar, İstanbul, 1. Basım, 1996, s.166

[14] Ağaoğlu; A., "**YARATANI ÇARPITAN:GÖZ, IŞIK, ZAMAN…**", Göç Temizliği, Remzi Kitabevi,İstanbul,1985, s.35

[15] Ağaoğlu; A., "**BİR PİYES YAZALIM**", Göç Temizliği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s.43

Türkiye gibi bir ülkede yazar, özellikle de kadın yazar olmak nasıl bir olgudur? Adalet Ağaoğlu'nun buna yönelik görüşlerine bakalım: "Kadınlara ayrı bir duyarlık alanı yakıştırılır ya, kimse bunun bir içyaşam özgürlüğü olduğunu söyledi mi acaba? Bir zamanlar kadınla erkek için ayrı duyarlık alanları olacağına inanmazdım. Yaratırken yani. Oysa bunun doğru bir yanı da var: Kadın hep 'günahkâr ' görüldüğü için, o kadar çok günah duygularıyla yüklüyken, yani zaten 'suçluyken', iki kez ölünemeyeceğini çok daha çabuk ve derinden kavrıyor."[16] Oslo'daki II. Feminist Kitap Semineri'nde yaptığı "Kadın Cinsi-Erkek Cinsi-Yazar Cinsi ve Türkiye'de Yazarın Durumu" adlı konuşmasında konuyu daha detaylı olarak ele alır."(…) Türkiye'de doğmuş, orada yaşayan bir yazarım. Ama kendimi hep, bir dünya insanı olarak hissettim. Kadın cinsindenim, ama kendimi hep insan soyunun herhangi bir ailesinde, herhangi bir üyesi olarak hissettim: Kadınlığımı ne bir kayıp, ne de bir kazanç olarak gördüm.(…) Türkiye kadınlara seçme, seçilme hakkının yasal olarak hazır verildiği, birçok Batı ülkesinden çok önce verildiği bir ülke. Buna karşın, şaşırtıcı görünebilir, kadın bilinçlenmesinin çok geç başladığı, yavaş geliştiği, bir süreklilik göstermeyen kadın örgütlenmelerinin aktarmacı biçimde yer aldığı bir ülke. Ama bugün artık hayatın kendisi diretiyor. Kadın işçileştiği, iş hayatına katıldığı oranda sorunlarının farkında oluyor. Bu özetlemeden önce şunu belirtmeliydim: İlk tepkilerimden bu yana, ben kendimi hiç ikinci sınıf olarak görmedim. Ataerkil toplum, beni eksik gördüğü oranda eksiklik duygusundan uzaklaştım. Zaten sadece 'dişi' görüldüğüm için, dişiliğim üstüne ayrıca emek vermem gerekmedi.(Tam karşıtı, genç kızlığımda, gereksiz yere, dişiliğimi unutmak ve unutturmak eğilimi gösterdim.) ama bir 'kişi' olabilmek için çok emek verdim, veriyorum.(…) Üstelik ben şimdi burada, bir yazar olarak uluslar arası bir toplantıda konuşuyorum. Ama sadece kadın kitaplarına, kadın yazara özel bir fuar nedeniyle,

[16] Ağaoğlu; A., **"BİR PİYES YAZALIM**", Göç Temizliği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s.43

kadınlar tarafından, kadınlık ve kadın yazar sorunlarına yönelik uluslar arası toplantıda…

Bu bakımdan kendimi, elbette yine bir yazar olarak, şimdi yarısı budanmış gibi hissediyorum.(…) Kısacası, beni buraya getiren yazarlığımdır, kadınlığım değil. Bu nedenle, yukarda biraz değindiğim çeşitli kadın sorunlarına ve kadın hareketlerine ilgi duyuşum, kadınlığımdan çok yazarlığımın bir sonucu. Dünyadaki pek çok sorunla nasıl ilgiliysem, kadın sorunları için de öyle ilgiliyim. İnsan haklarının çiğnenmesine, ırk ayrımına, sömürüye, nükleer savaşa ne kadar karşıysam, kadınların ayrı ve ikinci bir sınıf olarak görülmesine de öyle karşıyım. Dünyadaki bütün sorunlara karşı duyarlığımı da, kadınlığımdan önce ve ötede yazarlığımla açıklayabilirim.(…) İdeolojiler, kadın/erkek ilişkisi, bir edebiyatçının eserini yaratırken, kendinde bulunan malzemeden sadece birkaçı, üstelik çok azı, bu bakımdan, kitaplarımı sadece kadın sorunları açısından, insanı bölerek, parçalayıp bir yanını alarak yazamam. Bir incelemeci, kuramsal bir kitap yazarı gibi davranamam. Kadın cinsi, erkek cinsi, yazar cinsi, güneş, hava, su; her yanım-yörem her yanla bir bütün olarak yazabiliyor, konuşabiliyorum ancak. Böyle konuşunca, buradan kapı dışarı edilmeyeceğimden de emin bulunuyorum. Çünkü önünde sonunda yobaz dişiler arasında değil aydın kişiler arasında bulunduğuma inanıyorum.

Bir yazar, toplum sınıflarından birinin yanında yer alabilir, herhangi bir ideolojiyi benimseyebilir de. Ama gerçekte yazarlığın ne bir sınıfı ne de cinsi vardır. Cins ayrımı, milliyet, ırk, ideoloji vb. gibi bir yazarın belirleyicisi olmaz hiçbir zaman.(…) edebiyat tarihi, kadın cinsinden yazarların ince erkek kahramanlar, erkek cinsinden yazarların da nice kadın kahramanlarıyla doludur. Bu bize şunu gösterir: Evet, bir kadın, bir erkek cinsinin olması hayatın ve doğanın en büyük gerçeği. Ama bir yazar cinsinin bulunması da edebiyat doğasının bir gerçeği. ‘Yazar cinsi’ deyimini aynı

zamanda cins bir yazar anlamında kullanıyorum. Cins bir yazar, ne denli erkeklik ya da kadınlık değerleriyle yüklü olursa olsun, eserlerinde her iki cinsin de birbirinin karşısında değil, birbirinin yanında, içinde görüp gösterebilen yazar demek. Tıpkı hayatın daha pek çok gerçeğini bütün boyutlarıyla irdeleyip, iç içe geçirerek yeni bir gerçek üretmesi gibi…(…)

Salt kadın duyarlığımızla yazsaydık, romanlarımızda, hikâyelerimizde erkek eksik kalırdı. Çok 'erkekçe' yazsaydık, kadın silinmiş, yok edilmiş, daha kötüsü çarpıtılmış olurdu. Hayat da eksik ve çarpık yansırdı. Daha da kötüsü, insanı bir bütün olarak gören kendimizi unutmuş bulurduk. İnsan yazarken kendini unutabilir mi hiç? Hem ben inanıyorum ki, roman yazarı, kendinde gerçekleştiremediklerini kitaplarıyla gerçekleştirmek, kendinde aşamadıklarını yarattığı kişilerle aşmak ister.(…) İlk romanım **Ölmeye Yatmak**'ın başkişisi bir kadın. Üniversitede toplumbilim dersleri veren bir doçent. Adı Aysel. Aysel, romanda anlatıcı durumunda. Bu romanımda kadınlık konumundan, bu yakın bilgiden kolaylıkla yaralanmış olabilirim. Otobiyografik pek çok şeyden yararlandığım gibi. Ama ondan iki yıl sonra yazdığım "**Fikrimin İnce Gülü**"nün başkişisi bir erkek. Almanya işçisi Bayram. Bu romanım yayımlandıktan sonra ülkemdeki değerlendiricinin de, okurun da en şaştığı, en merak ettiği şey şu oldu: Kadın bir yazar, romanın başkişisi Bayram'ı, iç yaşamıyla, nasıl bu kadar gerçekçi betimleyebilmişti?

Bununla, ben de 'cins yazar'lardan biriyim, demek istemiyorum. Öyle olup olmadığımızı, ancak zaman gösterebilir. Ama bugünden çok ilerideki zamanlara kalacak eserlerin hep üçüncü cinsin, yazar cinsinin eserleri olacağını biliyorum. Edebiyatın tarihi bunu doğruluyor. Hepimiz bu tarihte bir yerimiz olsun isteriz. Ah keşke, hem kadını, hem de erkeği derinlemesine, bir bütün halinde, maddi koşulların var ettiği bireysel

hayatıyla tek bir kitapta anlatabilsem! Bunu yapabilsem de, zararı yok, bana:"Nasıl yazar bu? Kadın mı, erkek mi belli değil!" deseler…

Bu, kadınlığımızı ille gizlemek, bir erkek gibi yazmak anlamına gelmiyor tabii. Burada, cinsler açısından ideolojik bir yaklaşımın yazarlığın zararına olacağını söylemek istiyorum."[17]

Görüldüğü gibi Adalet Ağaoğlu, kadın oluşunun, kadın duyarlığının tek başına uzmanlık alanı olmaya yetmeyeceğini, yaratıyı etkileyenin biyolojik varlığından gelen değil, olsa olsa sonradan edinilmiş bir duyarlık olan yaratıcı duyarlığın etkilediğini savunur. Ona göre yazar olmak ve kadın yazar olmak diye iki ayrı şey olamaz."Roman yazarı, insanı onursal, sınıfsal, toplumsal konumu içindeki ilişkilerini, bu ilişkilerin karmaşıklığını ve çelişkileri kavramak, kavradığını yeni bir yorumla yeniden üretmek; dışardan hemen görünemeyen insan gerçekliklerini ışıklandırmak zorunda.(…)"[18] dedikten sonra "yazar"ın tanımını şöyle yapar:"Bütün sorunu, yarattığı yapıtla kendi arasında olan; ilk ve asal sorunun yazarlık sorunu olduğunu bilen; yazarlık sorunu gibi, yazar sorumluluğunu da aydın kimliğinin kopmaz, devrilmez, vazgeçilmez, ertelenemez bir parçası kılabilmiş bulunan yazardır benim yazarım.(…)[19]

[17] Ağaoğlu; Adalet, "**Kadın Cinsi-Erkek Cinsi-Yazar Cinsi ve Türkiye'de Yazarın Durumu**", Karşılaşmalar, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2. Baskı, 1997, s.28-39 (Bu yazı ilk kez "Gösteri" dergisinde 1986 yılında yayınlanmış.)
[18] Ağaoğlu; A., "**KİM NEYİ YAZACAK?**", Geçerken,1.Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1986, s.143
[19] Ağaoğlu; A., **"YAZARIMIZIN BUGÜNKÜ DURUMU**", Geçerken, 1. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1986, s.143

III. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU'NUN ROMANLARDAKİ KADINLAR

A)BASKIN/OLUMLU KADINLAR

Baskın ve olumlu kadınlardan bazıları tip, bazıları da karakter özelliği taşır. İster tip ister karakter olsun, olumlu/baskın kadınların bazı ortak özellikleri vardır. Olumlu özellik taşıyan kadınların bazıları eğitimli ve entelektüel olmalarıyla dikkat çekerler. Sosyal statüleri ve meslekleriyle öne çıkarlar. Örneğin "Dar Zamanlar" üçlemesindeki Aysel, akademisyen kimliğiyle; Yazsonu'ndaki Nevin, yazar kimliğiyle; Üç Beş Kişi'deki Deniz Sakarya, seramik sanatçılığıyla; Romantik Bir Viyana Yazı'ndaki Clea, kimyagerliği ile dikkat çekerler. Eğitimleriyle öne çıkan bu kadınlar sosyal, bireysel, siyasi olaylara olan tepkilerini alışılmışın dışında, kendilerine özgü biçimlerde verirler. Genel kurallara ters düşmeyi göze alabilen, kendilerine güvenleri tam olan kadınlardır. Aynı zamanda kendileriyle yüzleşmekten korkmayan, sonuçlarına katlanabilen kadınlardır.

Olumlu/baskın kadınların hepsi okumuş değildir. Ölmeye Yatmak'taki Engin'in annesi; Yazsonu'ndaki Hatice; Fikrimin İnce Gülü'ndeki Kezban, eğitimsiz olmalarına rağmen hayata tutunma konusunda kendilerine özgü yöntemler geliştirirler. Kendilerine olan inançları güçlüdür. Eğitimli olmasalar da yaşamlarıyla ilgili kararları almakta özgür davranırlar, kimseden onay beklemezler. Lise eğitimi almış olan Kısmet ve üniversite eğitimi alan Kardelen ise Üç Beş Kişi'nin önde gelen kadınlarıdır. Kısmet romanda kendisine olan güveni her zaman tam olamayan ama roman sonunda ciddi bir değişim göstererek hayata tutunmayı başaran bir kadındır. Kardelen ise kişiliğiyle romanın başından sonuna, bir direnç simgesi olarak görünür.

Olumlu/baskın kadınlar, yazar tarafından sosyal, bireysel ve siyasi sorunlar karşısında umursamaz davranılamayacağını göstermek amacıyla özellikle kullanılmıştır. Olumlu kadınlar, kolaylıkla altından kalkılamayacak sorunlara ve durumlara karşı ciddi adımlar atarlar. Sorgulayıcı ve girişimcidirler. Ve her biri örnek olma özelliği taşır.

AYSEL DERELİ

Aysel, okumuş bir kadındır. Üç roman içinde Doçentlik ve Profesörlük unvanlarını aldığını görürüz. Sosyal sorunlarla birlikte bireysel sorunlara da tepkilidir. Sorgulayıcı bir kişilik özelliği taşır.

Adalet Ağaoğlu'nun "Dar Zamanlar" üçlemesinin başkişisidir. **Ölmeye Yatmak'**ta Cumhuriyet'in ilk yıllarında sıtmayla, hastalıkla mücadele eden diğer çocuklar gibi bir kasaba çocuğudur. İlkokuldan sonra okuyabilmek için kendini dereye atmaya kalkmış, kendini odaya kilitleyip açlık grevi yapmış ve annesinin yardımıyla amacına ulaşmıştır. Arkadaşı Aydın'ın bakış açısıyla durumu romanda şöyle görürüz."Bakalım önümüzdeki yıl ortaokula yine devam edebilecek mi? Ortaokula gidebilmek için çok ağlamış. Kendini dereye bile atmaya kalkmış. Babası, onu yine de öyle kız haliyle Başkent'e göndermezdi ama babam araya girdi. Babamın zoruyla Aysel'i Ankara'ya, teyzesinin yanına gönderdiler."[20]

Ortaokuldan sonra Kız Lisesini okur. Köyden birisi onu isteyince Ali ile kendi dedikodusunu çıkarıverir, babasından epey dayak yese de ağlamaz bile. Dayağın geçici bir acı olacağını daha sonra okuma ve kendi hayatı hakkında karar verme yetisi olacağını bilir. Sonunda babası, bunu artık kimse almaz, diye okumasına izin verir.

Sıradan olan hiçbir şey Aysel'e göre değildir. Sürüp giden sisteme başkaldırma eğilimindedir. Bunu bir görev olarak, sorumluluk olarak algılar. Aydın bir

[20] Ağaoğlu; Adalet, **Ölmeye Yatmak**, Simavi Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 1992, s.38

toplumbilimci olarak bunu şöyle tanımlar:"İlk görev. Nedir bu görev? Size verilen, sizin de gücünüzü ölçmeden yüklendiğiniz bir sorumluluk.(…) insan krepon kâğıdından kanatlar takınca kelebek olduğuna inanır. Koyun postunda koyun, kurt postunda kurt… Ülkü de giydirilebilir üstünüze ve Etlik tepeleri dağ görünür gözünüze."[21] Fakat **Ölmeye Yatmak**'ta Aysel, görevden usanmış, kendisiyle hesaplaşmayı ister, gömlek değiştirir gibi ölmeye yatar."(…) Anlatmak mı? Artık bir görev yüklemek istemiyorum ki kendime. Bu bir görevsizlik kararıdır. (…)[22] Resmî ideolojiyi sorgularken kız kardeşi Tezel gibi politik hayal kırıklıkları yaşar. "(…)Evet. Alev'in görüşünü tartışabilmek için İrene Nemirovsky'nin çizdiği bu yalın tabloyu onlara da göstermem gerekiyordu. Ama biliyordum:'İşçi sınıfı artık bizden o kadar uzak değil.' Diyecekler. Ben bile inanmıyor muyum buna? En azından inanmak istemiyor muyum? İşçi Partisi mitinglerinde işçiden çok memur, öğrenci, yazar, öğretmen, taşra politikacısı, her yeni akıma sevecenlikle sarılan yufka yürekler, açıkgözler, saflar, renkli atak genç kızlar tıpkı Tezel gibi, sonra Selmalar günün parlak kürsü adamlarına tutulu tutuluveren… İşçiden çok bunları gördüğüm halde; açılası bir kapı arayacağım yerde, kapalı bir kapı önünde umutla durmayı, yeni peygamberleri sevmeyi yeterli bulmam neden?(…)[23]

Topluma ulaşamamanın sancısını yaşar. Öğrencisiyle yatan Aysel'in bu davranışını sorgulayışı da kendine özgüdür: "Gövdesiyle birlik, beyniyle de doymak isteyenlere yetmek için kaç kişiyiz? Kaç parça olması, kaç parçaya bölünmesi gerek kadınlık zarımızın bütün okumuş erkeklerimizi doyurabilmesi için? Sonuna dek özgürleştirebilmemiz için onları ve vatanı, bir gecede kaç yatağı bölüşmemiz gerek? Bunun oranlamasını da yaptırabilir miyim öğrencilerime? Bizlere güvenip

[21] **Age**,s.25-26-27
[22] **Age,** s.104
[23] **Ag**e,s.214

güvenmeyeceklerini anlamaları için, böyle bir oranlamaya da itebilir miyim onları? Bunun gereğini nasıl anlatabilirim onlara?"[24]

Erkeklerimizi toplumda yalnız bırakmamayı hedeflemiş Cumhuriyet kızlarından olan Aysel, "Dar Zamanlar" üçlemesinin her birinde farklı tepkilerle karşımıza çıkar. Tepkilerinin hepsi tepkisizliği yenmek adınadır. **Ölmeye Yatmak**'ta değişimi, bir otel odasında yalnız kalarak beklerken **Bir Düğün Gecesi**'nde ise evinde kalıp tepki gösterir. Fiziksel olarak düğün salonunda bulunmamasına rağmen, tepkisi ve Aysel, herkesin düşüncelerinde daha canlı yaşar. 12 Eylül dönemi kaos ve çarpışması **Bir Düğün Gecesi**'ne damgasını vurur.

Adalet Ağaoğlu, Aysel'in sorgulama biçimlerini şöyle değerlendirir:"Değişen her yeni koşulda Aysel'in de sorgulama alanlarının değişip geliştiğini, verili her değere karşı uyanık durarak kimliğini korumaya çalıştığını görüyorum. Sonra, dışa karşı iç yaşamını örtmek, bireyselliğini bir suç gibi saklayarak yaşamak noktasına itilmiş insanlar arasında da görüyorum onu. Ama **Hayır…**'da verilmiş her şeyle birlikte bunun da dışına çıktı bence. **ÖLMEYE YATMAK**'ın Doçenti, bu romanın Profesörü Aysel Dereli, bir toplumbilimci. Onun böyle bir bilimsel alanı olması, "Aydın İntiharları ve Geleceğin Başkaldırısı" üstüne yeni bir inceleme yapmak sürecinde bulunuşu, **HAYIR…**'ın roman zamanı içinde bana, romana yedirilmesi her zaman kolay olmayan bir takım durum ve çağrışım alanına getirilmesine büyük olanak sağladı. Bu olanağı yakaladığım zaman, ne kadar sevindiğimi hatırlıyorum. Yaşadığımız çağ ve Türkiye koşullarında aydınımız sorunsalına o kadar didikleyici olarak yaklaşacaksam, bir yanı dinsel, öteki yanı siyasal ideolojik bir tabuya sırt dönmem gerekecekti; döndüm.

Aydının sorgulayışı, kaçılacak fare deliklerine iltifat etmemeli. İntihar… Bu, çok çok önemli bir konu. Buradaki yerimizin sınırlılığı üstünde konuşmamıza izin

[24] Age, s.305

vermiyor. Olguya her yönüyle ve hayatın içinde, onun bir parçası olarak bakmak gerek. Bunu da **HAYIR…**'da gerçekleştirmeye çalıştım zaten. İntiharı bir kaçık olarak nitelemek acaba bir kaçış deliği imkânı her zaman açık tutmak anlamına gelmez mi?"[25]

Bir Düğün Gecesi'nde öğrencisi Engin'le yatması sonucu eşiyle arası açılan Aysel'i **Hayır…**'da dul ve ayağı aksayan bir ihtiyar olarak görürüz. Yaşlılığında da tepkiselliğini sürdürür. "**HAYIR…**'da da dünden bugüne yer alan nesnel koşullar çerçevesinde, kendisiyle ve her şeyle hesaplaşıcı yapısı dolayısıyla Aysel zaten yalnızlaşmaya mahkûmdur. Toplum bilincinden farklı bir bilinçle yol alıyorsanız, zaten genelin dışına düşmüşünüz demektir. Orada yalnızsınız. Başka ne olabilir? Aysel de, salt genel geçer her şeyi sorgulamakla kalmıyor ki, hayatında ufak tefek ihtilâlleri de var. Onu çarkın dışına götürecek kadar ihtilâlleri…"[26]

"Hiçbir zaman gerçek bir başkaldırım olmadı. Hep özgürlüğün kıyılarında dolandım durdum…"[27] diyen Aysel, tepkiselliğini sürdürür. Yaşlılığında da toplumun sinmişliğine karşı çıkar. Polisin sokaklarda insanları itip kakmasına karşı çıkar, itilip çamura düşürülür. Bozulduğu itilip kakılmasından çok, toplumun kendisine destek çıkmayıp yönetilen, itilen, kakılan olmayı kabul etmesidir. "Gerilemiyoruz! Yolumuza devam etmek istiyoruz!.. işte o anda işitmişti. Nihayet, hiç değilse, mırıldanan kalabalıktan birkaç kişinin de ses yükselttiğini işitmişti. İçinden bir sevinç dalgası tam da yükselirken, birden solup pörsüdü:'Ne istiyor bu kadın yahu? Hem niye bizim yerimize konuşuyor bu? Bizi niye işin içine katıyor?'(…) Polisin yeni bir itişiyle çamurlu kaldırıma oturacak olan da kendisi olmuştu. Renkli atkısının bir ucu da kirli sularda…"[28]

---

[25] Ağaoğlu; Adalet, **Karşılaşmalar,** 2.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.242–243
[26] **Age**, s.265
[27] Ağaoğlu; Adalet, **Hayır…**, Remzi Kitabevi, 5.Basım, İstanbul,1988, s.294
[28] **Age**, s.102

Aysel'in intihar duygusu ve aydın kavramlarını bir araya getiren bilimsel çalışması "Aydın İntiharları ve Geleceğin Başkaldırısı" romanda önemli bir yer tutar. **Hayır…**'ın sonunda bir aydın olarak Aysel ne yapacaktır? İncelediği yazarlar ve düşünürler gibi intiharı seçecek midir? A. Haşim Akman'ın Adalet Ağaoğlu'yla yaptığı söyleşide yazar konuyu şöyle değerlendirir:

"A.HAŞİM AKMAN- HAYIR*… üzerine bugüne dek yapılan hemen hemen tüm söyleşilerde ve yazılan yazılarda "intihar" teması öne çıkarıldı. Hatta size sorulan sorulardan biri, roman kahramanının durumundan yola çıkarak, "…gerçek aydının en geçerli seçeneği intihardır demek mümkün müdür?" biçimindeydi. Oysa roman ille de tek bir temaya indirgenecek olursa (bütün biçimleriyle) direnme ve başkaldırı ekseninde örülüyor. "İntihar" ise roman pratiği içinde sorgulanıyor ve okuyucu da bu sürece ortak ediliyor. Öyle ki romanın en sonunda Aysel'in intihar etmemesi şaşırtıcı bile gelebiliyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

ADALET AĞAOĞLU-(…) Sorunuzdaki göndermelere katılıyorum, ama bir noktada duraksıyorum. Prof. Aysel Dereli, gerçekten intihar etmedi mi? Bunu ben, sizin kadar kesinlikle bilemiyorum. Ya da belki 'reddediş'e, 'siliniş'e ayrı anlamlar yüklüyoruz. Farklı bir yer seçmek, başka bir yola gitmek somut bir intihar etme olarak görülmez. Ama ban kalırsa, aslında o arada sırada somut intihar biçimlerinden çok daha fazla sayıda, insanın kendini sisle çevrili bir sandalın içinde yapayalnız bulduğu 'siliniş' biçimleri vardır. Başkaldırının 'silmesi', 'yok etmesi' ya da bir kaçıştan değil, seçilmiş bir silinişten söz açıyorum.

Aysel bir gün somut anlamda da, bir başkaldırı olarak hayattan kendin silmiş olabilir. Çünkü bir başka okur da Aysel'in artık yaşamadığını söyledi. Bir başkası: "Bundan sonra Aysel'in ne yapacağını çok merak ediyorum."dedi. Onun, öncesiz

sonrasız, büsbütün ortadan yok olup gittiği en küçük bir olasılıkta bile aklımda yoktu. Kanımca, her iki anlamından biri ötekinden çok farklı değil zaten.

Aysel 'yaşıyor' olsa, onu bu bilinen değerler ortasında zaten yeniden görme olanağımız yok. Bir başka yerde güneş sarısı saçlarıyla 'Yenins' olarak rastlayabiliriz ona belki. Belki de Yenins, siste giden Aysel'dir. Yenins'i de çünkü bir başka yerde, altmış yaş dolaylarında, çevresini kuşatan bütün ikiyüzlülükler, onu kendisi olmaktan uzaklaştırmaya azmetmiş her şeye karşın şeker pembesi terlikler, gül goncalı çoraplar, mercan küpeler ve "Yalan bir yasanın yalan Başkanları, Başbakanları, hepiniz aşağı!" diyebilen bir ses yükseltişiyle görebileceğiz. Ne Aysel, gelecek zaman, yarın düşü olmadan sürdürebilir hayatını, ne de Yenins, geçmişe, yaşananlara ve bugüne sırt çevirerek, bütün bir tarihi ve hayat deneyimini yok sayarak yaşayabilir.(…)[29]

Aysel'in sisin içinden geçmesi "ölmek" ya da "intihar" anlamına gelebilir de gelmeyebilir de. Adalet Ağaoğlu, Aysel'in seçtiği 'siliniş'i başka bir boyuta geçmek olarak değerlendiriyor. YENİNS, yani "yeni insan" kavramıyla özleşiyor, Aysel 'YENİNS' oluyor bir bakıma. Yazarla yapılan başka bir söyleşide Aysel'in sonu şöyle sorgulanıyor:

ADALET ÇUTSAY- (…)*Son olarak şunu sormak isterdim. Aysel'i bitirdiniz mi? Tamamladınız mı, devam edecek misiniz?*

ADALET AĞAOĞLU-Bilemiyorum. Belki, başkalarının bilincinde devam edebilir. .**HAYIR…**'ı bitirdiğimde Aysel'i bitirdim sanıyordum, şimdi artık pek emin değilim.

ADALET ÇUTSAY-*Aysel sisi yarıyor değil mi? Umutsuz değilsiniz bu konuda?*

[29] Ağaoğlu; Adalet**, Karşılaşmalar**, 2.Baskı, YKY.,İstanbul, s.253-254

ADALET AĞAOĞLU- Ben, başka bir yerde her zaman, eski bir yerde kakılıp kalmaktan çok daha fazla umut buldum. Onun için, elbette umutsuz değilim şu sis konusunda. Başta da değindim galiba: Bazen apayrı bir yer seçmeyi, ölümden çok daha cesaret isteyen bir iş olarak görürüm.(…)[30]

Üç romanda da farklı direniş yolları bulan, kimliğini korumaya çalışan ve yılmadan farklı yöntemler bulan Aysel Dereli, aydın kimliği ve politik tavrıyla olumlu ve baskın bir kadın karakterdir. Zihinsel tip özelliklerini yoğun bir biçimde taşısa da "Dar Zamanlar" üçlemesindeki değişimiyle karakter olarak öne çıkar.

ENGİN'İN ANNESİ

Okuma yazması bile yoktur. Ekonomik olarak en alt tabakadadır. Romanda adı bile geçmez. Geçim kaynağı olan tek ineğiyle çocuklarını yetiştirmek zorundadır. Eşi tarafından terk edilmiştir. **ÖLMEYE YATMAK** romanının eğitimsiz ama dirençli köylü kadınıdır. Aysel'in birlikte olduğu öğrenci Engin'in annesi olan bu kadın, Engin'i evlatlık olarak vermek isteyen kocasına karşı gelir. Kaymakama gider ve çocuğunu vermeyeceğini söyler. Hayata tutunan bu kadın, terk edip giden kocasını düşünüp onu aramak yerine, yaşama çocukları ve ineğiyle sarılır. Yaşama bağlılığı açısından olumlu ve baskın bir kadındır.

PETRA (ENGİN'İN SEVGİLİSİ)

Engin Ünal'ı **Hayır…**'da Danimarka'ya siyasi olarak iltica etmiş görürüz. Petra, Engin'in Danimarkalı sevgilisidir. Ekonomik özgürlüğü olan, üniversite eğitimi almış bir kadındır. Hamile olduğu halde Engin'le evlenmeyi istemez. Çocuğu doğurup doğurmayacağı konusunda Engin'e danışmaz. Cinsel özgürlüğünü de kullanır. Kendisiyle ilgili kararları yine kendisi verir. Kendine güvenli bir kadındır.

[30] **Age,** s.284

NEVİN

Eğitimli bir kadındır. Yabancı dil eğitmenliği ve çevirmenlik yapmıştır. Ekonomik özgürlüğe sahiptir. **YAZSONU** romanını başkişisidir. Toplumdaki boğucu havanın kendisini tükettiğinin farkında olan bilinçli, eğitimli bir kadındır.

Yetişkin bir evladı kaybetmek, siyasi kaos ortamında Nevin'e düşen paydır. Ülkede yaşanan silahlı silahsız çatışmalar her bilinçli insan gibi Nevin'i de çürütmeye başlar. Bu ortamı Nevin şöyle tanımlar: "Havasız bir yerde, çok bekletilmiş bir sandık portakaldan her birinin ötekini çürütmesi gibi, kent, benim de yanımda yöremde küf rengi, yumuşak lekeler bırakıyordu. Giderek acılaşıyordum. Uzun bir süre var; kimseyi, Hasan'ı da-ve Güney'i bile, ki artık hiç yok- görmek istemezdim. Doğan'ın mektuplarına sevinirdim de, dostluğumuz salt o mektuplarda kalsın isterdim. "[31]

Çürümeden payını alan yalnızca Nevin değildir. Nevin'in eşi Hasan, çürüme belirtilerini ondan önce görür. Nevin, kocasının cinselliğine yansıyan sorunlarını o zaman tam olarak anlayamaz. Çok sonra sorunun kaynağını fark eder: "Hasan'ın bir sözü şimdi, şu an, güm diye iniyor beynime:'Topluma güzel bir insan vermek istiyoruz, toplumsa örseliyor, vuruyor, öldürüyor ve biz oğullarımızı, kızlarımızı, nerde, niçin yitireceğimizi bile bilemiyoruz.'

Hasan'ın bilinçaltında büyük bir korkunun, bu korkunun çöreklendiğini kimse anlamadı. Ne ben, ne kendisi. Cinsel gücü alaşağı edilmiş, yiğitlik ve erkeklik bilinci, kendini böyle savundu. Gizlenerek.(…)"[32]

Kopuşun asıl nedenini keşfeden Nevin, yazlıktayken geçmişe ve bugüne ait sorunlar üzerine daha aydınlık bir bakış açısı yakalamayı başarır. İnsanın kendinden kaçışının asıl sorun olduğunu keşfeder. Nevin önce kendini sorgular:"Evliliğimizden az

[31] Ağaoğlu; Adalet**, Yazsonu**, YKY, 2. Baskı, İstanbul, 1995, s.77
[32] **Age**, s.114

önce geçirdiğim apandisit ameliyatının dikiş yerleri henüz çok belirgindi. On sekizindeydim. Hasan'la yeni tanışmıştım. Hasan öyle sıcak, ben de bu sıcaklığa öylesine muhtaçtım ki, evlilik öncesi onunla yatabilir, gövdemi Hasan'ınkine katabilirdim. Hasan'la birlikteyken kendi tarihim, o tarihin bana öğrettiği ahlâk anlayışı falan vız geliyordu. Benim sakallı tarih babam, içimden çekilip gidiyordu. Bana söz geçiremiyordu. İşte, hep bir araç gibi görüyoruz kendimizi. Sonra da bizi bir araç olarak görüyorlar diye, erkeklere kızıyoruz. O apandisit dikişi benim Hasan'la sevişmeyi en güçlü duyduğum anda sevişmelerimi yasakladı bana. Buna ben, beni korudu, Allahım, iyi ki korudu, derdim. İçimden çok gizli gizli, bunu derdim. Bir apandisit dikişi beni korudu, kurtardı! Evet, sözcük bu. Hep korunmak. Kendin olamamak… Kurtulmak buysa… Kendini tutsak etmek… Özgürlük buysa… "[33] "Takma saçlar, dişler, o korseler, engellerimiz falan, önünde sonunda kaçıp içine saklandığımız yerler olmalı. Sevişmelerin içine dalan silah sesleri, kıyımlar, ölüm çığlıkları, yerlere serili seriliveren insan fidanları, benliğimizde her an, şu senin takma dişin denli somutlukla var olsaydı, elle tutulabilseydi; bunların her an bir gözümüz, bir ağzımız, burnumuz, saçımız, boynumuz ya da kanımız gibi bir parçamız olduğunun duyabilseydik, aynı somutlukla demek istiyorum Meriç, aynı ağrılarla, sızılarla, getirdikleri tedirginliklerle; bir böbrek sancısı çekmenin tıpkısı olarak duyabilseydik, yerini ve önemini bir takma dişle değiştiremezdik. Öyle sanıyorum. Çünkü ne olsa biliyor musun, ne olsa yandaki evde gördüğün Hatçe değiliz. Bilinçliyiz. Ama işte, yazık ki fazla bilinçli değiliz. Yarı bilinçliyiz. Bildiklerimizden, bilebildiklerimizden bile uzaklaşarak, onlardan kaçacak kadar. Onları aşacak kadar değil.(…) Yarı bilincimiz ne başımızı tam dik tutmaya yetiyor, ne tam indirmeye. Seziyorum: Neden sorumluyuz, neden değiliz; bilmiyoruz.

[33] **Age,** s.159–160

Bilmeye hevesli de değiliz. Bilirsek, ödeyeceğimizi de bilmemiz gerekecek. Kaçıyor, bundan da utanıyoruz."[34]

Romanın tamamında sorgulayıcı bir tutum sergileyen Nevin, zor olanı başarır ve içe yönelişinin ürünlerini yazmaya başlar.

Kişilik olarak geçmişe dönüp, sorgulamacı bakışının kendine çevirmekten çekinmeyen olumlu bir kadın karakterdir.

HATİCE

YAZSONU romanını eğitimsiz ama ne istediğini bilen kişisidir Hatice. Meraklı gözlerle izlemekten ve patavatsızca konuşmaktan çekinmez. Nikâhsız yaşadığı erkeğiyle macerasını ve Hatice'yi Yazsonu'nun 63. sayfasında şöyle tanırız: "Hatice, hep yanımda olmak, daha sormak, anlamak, boyna anlatmak istiyordu: İlk kocasını bırakıp buna kaçmış, adı Kadir. Kadir de evliymiş. Bu üç çocuğunu bırakmamış. Her iki yan da evli olunca bir gün kaçma olayından sonra, kendi köyleri ne söz, yakın köylerde de barınamamışlar. Birçok yer dolaşıyorlar. Dönüş yok. Sonunda Kadir Hatçe'yi buraya getirir: "İki çocuk da buna doğurdum işte, Kadir'e" diyordu. "Lâkin karısı peşimizi bırakmaz. Benimki boşadı, o karı boşamaz. Dava açıp celp çıkarttı. Birinde daha taa başlarda işte, bizi mapus damına koydular. Yattık. Benim bu adam, ben, Yusuf… Yusuf o zaman dördünde yoktu. Fakat arkadaşı çoktu içerdeyken. İyiydi. Burada yalnız. Kadın bizi yine tıktıracakmış. Burada yan yana olduğumuzu bilse, tıktırır da. Amaan, tıktırsın. Neyse olacağı olsun."[35]

Hatice, bütün eğitimsizliği ve yordamsızlığına rağmen YAZSONU romanının başkişisi Nevin tarafından takdirle karşılanır. Çünkü Hatice ne yapacağının bilir, geleceğini bile plânlamıştır. Romanın ilerleyen bölümlerinde Hatice'nin hayallerini gerçekleştirdiğini; yerleşik bir hayata geçtiğini, hatta çok istediği altın dişlere

[34] **Age**, s.168–169
[35] Ağaoğlu; Adalet, **Yazsonu**, YKY., 2. Baskı, İstanbul, 1995, s.63-64

kavuştuğunu görürüz. İşini garantiye almanın yolunun bulan Hatice, Kadir'in tarlalarının tapusunu da üstüne geçirtir.

Kendince geliştirdiği yaşam anlayışını uygulama konusunda baskın ve tuttuğunu koparan bir kadındır.

KEZBAN

FİKRİMİN İNCE GÜLÜ romanının başkişisi Bayram'ın hem sevdiği hem de kaçmak istediği sevgilisidir. Kezban'ı incelerken, korunmaya muhtaç köylü kadınını, işe yarama duygusunu, sınıf atlama çabasını, bir ilişkiye emek vermeyi, sevdiğine güvenmeyi ve farklı namus anlayışlarını görürüz. Bayram ile sürekliliği ara ara kesilen bir ilişkisi vardır. Gözünü açar açmaz görüp âşık olduğu Bayram'ın peşinden uzun süre koşar. Kendisi gibi öksüz ve yetim büyümesi onu Bayram'a biraz daha yakınlaştırır. Bayram içinse Kezban, hem vazgeçilmez hem de Almanya işçiliğinden kendisini uzaklaştıracak bir engeldir. "(…) arabalar arasından sıyrılarak dar kaldırıma atlayıp ana yola çıkabilmek için Bayram, Kezban'ı önüne katmıştı. O zaman bu kalın çorapların arkasında da benek benek, sıvama çamur olduğunu görmüştü. Taa, Kezban'ın üstüne çok bol gelen soluk yeşil bir etekliğin uçlarına dek uzanmakta bu çamur. Kendi pantolonunun paçaları da başka değil ya, bu, Kezban'ı hemen küçümseyivermesine engel olmuyor. Şimdi yeniden Bayram'ı yolundan edecek bir engel, baştan savılması, atlatılması ille gerekli bir düşman Kezban: Acıyorum, yoksa çoktan def etmiştim. Ne ana yüzü gördü bu, ne baba yüzü. Bir abisi. O da evlenmiş. Çoluğa çocuğa gark olmuş. Baksa baksa ne kadar bakar buna? Gel de acıma!(…) Adama böyle habire sürtünen karıdan hayır mı gelirmiş?(…) Almanya'yı kafama koydum. Öyle karı, kız ne

gezdirmem ben. Bilmiş olsun. Bugünden umudunu kırmazsak, bir daha zor kırarız. İyisi mi…"[36]

Kezban'ın namusu da gözaltındadır. Bayram, onu hem peşinden geldiği için hafif bulur hem de nikâhına almadan dokunulamayacak bir namus timsali olarak görür:

"(…) Bu Kezban, Solmaz karısı gibi değil. 'Dokun bana' dese, nikâhına almadan dokunamayacağın cinsten. En fazlası, çene kıyısındaki çukurdan bir nebze koklayabilirsin."[37]

Kezban, şehre göç ettikten sonra işe yarama duygusunu da tadar. Sınıf atlama çabaları da karşılıksız kalmaz. Temizlikçilikten konfeksiyon işçiliğine atlar(…) Çok ezildiğini, çok küçükletildiğini sezen Kezban, çabuk çabuk konuşur olmuştu.(…) Önceki günden bu yana konfeksiyona dikişçi aldılar beni. Hizmetçilik etmiycem artık…"[38]

Bayram'ın otomobil sevdasını- kızsa da- hoşgörüyle karşılar. Onun kendine güvenini sağlaması için bir sembol olduğunun farkındadır. Kezban, inceden inceye tahlil ettiği Bayram'a sevgisi yüzünden onun kaypaklığını fark etmez. Bankada temizlikçilik yaparken Bayram tarafından dolandırılan İbrahim çıkıp gelir ve Bayram'ın kendisine yaptıklarını Kezban'a anlatır. Sevdiğine güveni bir anda yok olan Kezban'ın bir balıkçıyla evlendiğini romanın sonunda öğreniriz.

Aşkta uğradığı başarısızlığa rağmen Kezban, toplum içinde yer edinme çabası ve yaşama tutkusu nedeniyle olumlu bir kadındır. Kendisiyle barışıktır.

DENİZ SAKARYA

ÜÇ BEŞ KİŞİ romanının başkişisi Ferit Sakarya'nın arayış içindeki eşidir. Deniz'i kendi ağzından dinleyelim: "Deniz'in sesi: Bir işe yaramak, bir şeyler yaratmak

[36] Ağaoğlu; Adalet**, Fikrimin İnce Gülü**, 7.Baskı, Oğlak Yayıncılık, İstanbul,1994, s. 160–161
[37] **Age**, s. 169
[38] **Age**, s.163–164

istiyorum. Akademi'nin desen bölümüne boşuna gitmedim ya? Hem sana bir şey söyleyeyim mi, yaratıcı olmayan, bir yere ulaşmayan gevezeliklerden de bıktım usandım! İstanbul'daki bütün arkadaşlarımdan, Ankara'dakilerden… Bulsam da, bulmasam da… Sen, bir çocuk… Geçim sıkıntısı da yok. Ama ben bunlarla kendimi mutlu duyabileceğimi sanmıyorum."[39] Deniz, içinde bulunduğu durumu tarafsız bir biçimde yorumlama gücüne sahiptir. Üretme özgürlüğünü yakalamak, kimliğini var etmek konusunda eşi Ferit Sakarya'dan da destek alır. Bu destek onaylayıcı bir destek değildir, tam tersine saygı sonucu ortaya çıkan bir destektir.

Geleceğinin ve yaşamının anlamını sorgulayan, garantiye alınmış bir maddi olanağa sırtını dayamadan üretmeye yönelen, gelecek vaat eden genç nesil kadınlardandır.

KARDELEN

ÜÇ BEŞ KİŞİ romanında gördüğümüz ilk andan itibaren yaşam savaşı veren bir kızdır Kardelen. Yaşamının her aşamasında mücadele etmek zorunda kalmıştır. Annesiz bir ailede küçük kardeşine annelik yapma görevini üstlenir. Cer Atölyesi'nde çalışan babası bir iş kazası sonucu mecburen emekli edilir. Kardelen, yatalak bir baba, küçük bir kardeş ve evin tüm işlerine rağmen okumaktan da vazgeçmez. Kısmet'in annesi Türkan Kaymazlı'nın tepkisini bile çeker bu yüzden: "(…) Kardelen, bir yandan da okumaya çalışıyordu. 'Hiç haddini bilmiyor canım! Kısmet'e özeniyor garip'…"[40] "(…) Kısmet, annelerine 'Arkadaşım', demişti. Türkan Hanım, Meslek Okulu'na o yıl başlayan kızına: 'Dengine göre bir arkadaş bulamadın mı?' diye söylenmişti."[41]

[39] Ağaoğlu; Adalet, **Üç Beş Kişi**, Oğlak Yay., 4. Baskı, İstanbul, 1995, s.231
[40] **Age**, s.39
[41] **Age**, s.70

Lisede de başarılıdır. Kısmet'in bütün olanaklarına rağmen gidemediği üniversiteye bile gitmiştir. Politik tavrı yüzünden hep göz önündedir. Ufuk'u evinde sakladığı suçlamasıyla gözaltına alınır. Ufuk bulunamayınca tutuklanır. Tutuklanma ve sorgulanma sırasında tecavüze uğrar. Tecavüze uğramasına rağmen yaşamdan kopmaz ve Tahir ile evlilik hazırlıkları yapar. Kardelen'i daha sonra Ferit Sakarya'nın fabrikalarından birinde sekreter olarak görürüz. Ferit'in de takdirini kazanmıştır. Kısmet'in trene binip gittiği gece Kardelen, Tahir ile evlilik hazırlıklarını tamamlamaktadır. Kısmet'in yaptığı kar çiçeklerini gelinliğine dikmektedir.

Yaşama bağlılığı ile Murat'ın, Kısmet'in, Ferit'in ve nişanlısı Tahir'in saygısını ve sevgisini kazanan Kardelen, olumlu ve dirençli bir kadındır. Hatta direnciyle kendi başına karar veremeyen Kısmet'e de farkında olamadan örnek olmuştur.

KISMET

ÜÇ BEŞ KİŞİ romanının ortalarına kadar kendi başına hiçbir şey yapamayan biri olarak görünür. Tamamen çekinik, güvensiz bir yapısı olan Kısmet, ailesinin desteğiyle hayattadır. Ailesinin zoruyla evlenir. İstanbul'da yaşayan kardeşi Murat, ondan "Geliyorum." Diyen telgrafı alınca çok şaşırır, çünkü Kısmet, tek başına karar veremeyen biridir. " 'Geliyorum.' Diyor Kısmet, telgraf çekiyor. Üstelik de gece trenine biniyor. Ne olmuş olabilir? Belki de kocasıyla kavga etti. Artık her şeyi açığa vurdu belki, kendini açığa vurdu. Evini bıraktı, kaçıyor. Olamaz ki. Kısmet bunu yapamaz. Kaçacaksa, ancak üst ata annemiz Türkan Kaymazlı'nın yanına kaçar o. Ertesi gün herkes elbirliği eder, Orhan'la aralarını yapıverirler ve yaşam eskisi gibi sürer gider."[42]

[42] Ağaoğlu; Adalet, **Üç Beş Kişi**, Oğlak Yay., 4. Baskı, İstanbul, 1995, s.16

Üretme özgürlüğünü elde etmek isteyen Kısmet, en başta annesi Türkan Kaymazlı tarafından engellenir: "Kısmet, Eskişehir'de Kız Meslek Lisesi'ni bitirmiş, ama mesleksiz. Evli bir taşralı kadın artık. O okul çoktan gerilerde kalmış. İlk gençlik yıllarında neye karşı, niçin olduğunu bile tam bilemeden ilk çırpınışı: Ben de çalışmak istiyorum anne, bir işe yaramak…evinde işe yararsın kızım biz seni meslek lisesine iyi bir ev kadını olasın diye gönderdik. Meslek sahibi olup dükkân açasın, terzilik, çiçekçilik, pastacılık yapasın diye değil. Ama anne!.. Aaa, uzun etme!.. Kaymazlı'nın kızı çalışır mıymış dışarda, sanki muhtaçmış gibi?..(…)dayı?..Anneme söyleseniz de… Haydi abla, Kısmet'e izin ver, gelsin fabrikada çalışsın. Bir işe yaramak istiyor. Üstelik evde sıkılıyor. Köreliyor. Aaa Ferit, Allah aşkına, kapat bunu. Ben sıkıldım mı, ben köreldim mi? Hem sıkılsak da, körelsek de yerimiz burası. Beni düşünmüyorsan bari kendini düşün. Ferit Sakarya'nın yeğeni, hem de kız haliyle fabrikalarda…Bizi kimselerin tanımadığı bir yerde olsak, hadi neyse! Senin okuduğun Avrupa'da olsa, hadi neyse! Ama burada, yerlisi bulunduğumuz bu şehirde…"[43]

Kimsenin dinlemediği Kısmet'i biraz dayısı Ferit ciddiye alır, o da yarım yamalak: "Orhan'la evlendirilmeden önce onunla konuşmaya çalışmıştım:'Orhan'ı istiyor musun Kısmet?' Bomboş bakışları. Böyle bir soruyu neden sorduğuma bile şaşan bakışları başını önüne eğip.'Neden istemeyeyim dayı?' deyişi. Omuz silkişi: İstesem ne olacak, istemesem ne olacak?.."[44]

Her zaman dirençsiz kişiliğiyle göze çarpan, Ufuk'tan sonra tentürdiyot içerek intiharı deneyen Kısmet, en sonunda kendi yaşamının devrimcisi olur.

Adalet Ağaoğlu, Karşılaşmalar adlı deneme kitabında Kısmet'ten şöyle söz eder: "Benim bu romandaki asıl umudum, olup biteni, içinde kurulmuş bir dünyada sessizce yaşayarak damıtan Kısmet'in (kendi başına bir karar alması söz konusu

[43] **Age**, s:222–223
[44] **Age**, s:229

edilmeyecek gibi görünen bu taşralı genç kadının) kendi adına karar alabilecek bir kişi olabilmesiydi. O umudum gerçekleşti. Bu seni düşündürmüyor mu? En olanaksız koşulların yarattığı olanak yani? (…)"[45]

Ağaoğlu'nun bahsettiği gibi Kısmet, değişebilme yeteneğini kullanır ve kendi yaşamını kurmak için trene biner. Daha önce Eskişehir'de bir avukata gidip boşanmak üzere vekâlet verir. Gerekçesini soran avukata Eskişehir'de hiç hoş karşılanmayacak bir bahane söyler."Başkasını seviyorum." Kısmet geri dönüş için bütün gemileri yaktığını belli eder. Romanın sonunda ise yalnızca başlangıçtadır; kendi yaşamının en başındadır.

Romanın başında sinik bir genç kız olarak karşımıza çıkan Kısmet'in tentürdiyot içmesi, romanın sonundaki değişiminin habercisidir. En sondaki kaçışı ölüme değil, yaşama doğrudur. Bu yüzden olumluya doğru gelişen bir kadındır.

YAZAR KADIN

ÜÇ BEŞ KİŞİ'de Ferit Sakarya'nın geniş arkadaş çevresinden biridir. Çekingen tavırlarına rağmen Nevâl Hanım'ı rahatsız eder. Nevâl Hanım, eskiye ve kültüre ait ne varsa kendi tekelinde olduğunu sanırken bu "öğretmen kılıklı kadın"ın beklenmedik çıkışıyla tedirgin olur. Bu tedirginlik Nevâl Hanım'ın yazarlara olan tepkisini de ortaya koyar: "(…) Utanmış gibi görünmesine, sessiz silik duruşuna karşın galeride çok uzun kalmış, sanki Nevâl Hanım ve kızlarını göz hapsine almıştı. Hiç de genç menç değildi. Hatta orta yaşlıydı. Öğretmen kılıklı da ne söz. Tam, elinde pertavsızı eksik bir böcek âlimi. Demek şimdi ortalıkta böyle yazarlar var? Ne yazıyorlar ki? Hislerimize nüfuz edemiyorlar…Onlara dokunamoorlar…Politik. Hepsi politik. Her şey politik…Sevmoorum…"[46]

[45] Ağaoğlu; Adalet, **Karşılaşmalar**, YKY., 2. Basım, İstanbul, 1997, s:232
[46] Ağaoğlu; Adalet, **Üç Beş Kişi**, , Oğlak Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul 1995,s:199

Yazarımız, özellikle yozlaşmanın ve kokuşmuşluğun çöreklendiği bir ortamda kültürün temsilcisi gibidir. Yazar gözlemciliği ve değerlere bağlılığıyla olumlu bir kadın tipidir.

NESRİN

Semih Gümüş, **Yazarın ve Tarihin Bilinci** adlı inceleme kitabında Nesrin'i şöyle tanımlar: "Roman kişileri arasında gözden kaçabilecekler arasında anılabilir. Üstelik baştan da böyle tasarlandığı düşünülebilir. Okur onu, Yunus ya da Asaf ile aynı düzeyde alamaz. Şu var ki kişilik edindiği de kuşkusuzdur.

Kâmil Kaya ile aralarında doğru dürüst bir şey geçmemişken bile birbirlerine âşıktırlar. Sonra birbirlerini unutmayan iki dost olarak kalmayı başarırlar. Neden sonra böyle anımsanacaktır: 'Nesrin'le yirmi yılda toplasan yirmi kere yatmamışımdır. Onun (Clea'nın) otelinden çıkarken Nesrin'in bedenini, çıplaklığını benden ne kadar kaçırmış olduğunu düşündüm. Sonra, şunu da: Gövdenin gençliğini utangaçlığından gizlemişti, yaşlandığında ise kaçıyor. Zaten, o ender sevişmelerimiz, kızı on sekizine basınca bitti. Bitirdik. İyi ki evlenmedik. Evlenseydik dost kalamazdık. Ama evlenseydik, yaşlılığını benden kaçıramazdı. Ben de ondan.'(s.131) Nesrin; paylaşımcı, özverili: **Romantik Bir Viyana Yazı**'nın olumlu kişiliği."[47]

Nesrin, cinselliğini ve yaşam anlayışını gizlice uygulamış ve toplumun baskılarını kişiliğinden tamamen silemese de isteklerini uygulamayı bilen bir kadındır.

CLEA

Nesrin gibi **Romantik Bir Viyana Yazı**'nın kadınlarındandır. Avrupalı, yaşlı bir kimyagerdir. Kâmil Kaya'nın cinsel yaşamını keşfetmesinde önemli bir yeri vardır. Kâmil Kaya'yı kendisi seçmiştir ve Kaya onu Yunus için bıraktığında, ciddiye almadan yaşamını sürdürmüştür. Ne istediğini bilir ve özgürce yaşar.

[47] Gümüş; Semih, "Romantik Kişiler**", Yazının ve Tarihin Bilinci**, 1. Basım, İstanbul, 1994, s:72–73

B)ÇEKİNİK/ KENDİSİYLE BARIŞIK OLMAYAN KADINLAR

Çekinik kadınlar, toplum içinde aldıkları yeri kocalarına, ailelerine göre belirlemeyi seçmiş kadınlar olarak karşımıza çıkıyorlar. Bazıları az eğitim almış oldukları için, bazıları da aradıklarını bulamadıkları için yaşama karşı kendilerine özgü bir bakış açısı geliştiremez. Toplumun kendileri için biçtiği yaşamı sürdürürler. Gizli ya da açık korkuları, onların kendilerine sınır çizmelerine neden olur. Değişemezler, çok isteseler de istedikleri gibi yaşayamazlar. Hangi sınıftan olurlarsa olsunlar sınırlarından dışarı çıkamazlar.

AYDIN'IN ANNESİ

Ölmeye Yatmak romanındaki kadınlardandır. Eşi kaymakamdır. Cumhuriyet'e yaraşır bir yaşamın örneği olmak için kasabanın diğer memur eşleriyle birlikte çalışır. Kendine verilen değerlerle hareket eder. Oğlu Aydın, bir sekreter kızı hamile bıraktığı zaman, iyi bir hariciyeci olmak üzere olan oğlunun geleceği mahvolacak diye çok korkar. Sıradan bir kadındır.

SEMİHA(AYSEL'İN ÇOCUKLUK ARKADAŞI)

Ölmeye Yatmak romanında Aysel'in köydeki en iyi arkadaşıdır. İlkokuldan sonra babası tarafından okuması engellenir. Ali'ye tutkundur. Ali'nin Aysel'le buluştuğunu duyunca Aysel'e ağır bir mektup yazmaktan ve onu suçlamaktan geri kalmaz. Daha sonra da babasının zoruyla evlenir.

FİTNAT DERELİ

Dar Zamanlar üçlemesinin başkişisi Aysel'in annesidir. Üç çocuk büyütmüş bir ev hanımıdır. Dündar öğretmenden sonra Aysel'in okuması için önayak olmuş ikinci kişidir. Kızına her zaman destek olmuştur. Eğitiminin yetersizliği, kızları ile oğlu

İlhan'ın farklı politik görüşleri yüzünden çatıştıklarını anlamasını engeller. Oğlundan yanadır, çünkü İlhan annesine daha rahat ve gösterişli bir yaşam sunar.

TEZEL DERELİ

Aysel'in kız kardeşidir. Tezel, aktif bir kişilik olarak ilk kez **Bir Düğün Gecesi**'nde karşımıza çıkar. "İntihar etmeyeceksek içelim bari!" ve "Allah kahretsin!" leitmotivleri Tezel'in hem nihilist tutumunu hem de tepkisel yanını bize tanıtır. Aysel ve Ömer'den gördüğü destekle Akademi'de resim eğitimi alan Tezel, onların adlarından ve çevrelerinden yararlanmayı ihmal etmez. Üç kez evlenip bir de çocuk doğurur. Oğlunu kocasına bırakır, onlarla ve yaşamla hiçbir bağının kalmasını istemez.

Akademi'deyken ve ilk evliliği sırasında hayli politik bir yaşamı olan Tezel'in yaşamdan ve politik ikiyüzlülükten bıkıp tepkili davrandığını görürüz. Tepkisi tepkisizliktir artık. "Ne dünden sorumlu, ne yarına borçlu olduklarını ilân etmiş kişilerin küçük koalisyonu çözüldü. Kim benden daha murdar, kim kimden daha temiz, bunun peşine düşüldü. Kimin polis, kimin yiğit olduğuna da yine bizimkiler karar verir oldu. Bu soytarılık hiç hoşuma gitmiyor işte…"[48] "(…) İşte her şey nasıl yarım yırtıksa devrimcilerimiz de nasıl geri kalmışsa-aralarında ben, Oktay falan filan bile vardık-, benim anarşizmim de öyle yarım yırtık, öyle geri kalmış. Elden ne gelir? Kitaplar eksik de yaşam eksik değil mi? Ne sanıyor bunlar?(…)"[49]

Kendini alkole veren Tezel, pasif ölümü seçer. **Bir Düğün Gecesi** romanının sonunda Aysel'in Sevil yüzünden gözaltına alınışı, Tezel'e aslında hayata ne kadar bağlı olduğunu anımsatır.

Hayır…'da ise Aysel'in yazdığı hayalî mektuptan Tezel'in İspanya'da olduğunu ve hayata yeniden tutunduğunu görürüz. **Hayır…**'daki Tezel, olumluya doğru bir gelişim gösterir. **Bir Düğün Gecesi**'nde tamamen özgür olmak ve yaşamdan

[48] Ağaoğlu; Adalet, **Bir Düğün Gecesi**, 1. Baskı, İstanbul, YKY,1994 s:21
[49] **Age**, s:27- 28

kopmak için eski kocasına bıraktığı oğlu Kerem'i **Hayır…**'da yanına alır ve yetişkin oğluyla yaşama yeniden tutunur. Hiçbir tablosunu tamamlamaz. Bitirirse yaşamdaki yerinin biteceğinden korkar. Tezel, olgunluk çağını yaşamaktadır.

AYŞEN

Aysel'in yeğeni olan Ayşen, çelişkilerini ve yetersizliklerini gizleyemeyen, bu yüzden istemediği şeylere onay vermek zorunda kalan bir genç kızdır. "(…)En önemli romanı sayılan Bir Düğün Gecesi, 12 Mart'a değişik bir açıdan bakan ilk romandır. Sınıf değiştirmenin utancı içindeki Tuncer'le sınıf değiştirememenin acısını yaşayan Ayşen(…)"[50] Fethi Naci'nin **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**'nde tanımladığı gibi varlıklı bir ailenin züppe kızı görünümünden çıkıp devrimci kimliği kazanmak için uğraşır. Hatta arkadaşlarıyla birlikte gözaltına alındığı ve içeride geçirdiği yirmi gün onun en mutlu günleridir. Babası İlhan Dereli'nin Hayrettin Özkan Paşa ile yakın ilişkisi sayesinde tutuklanmayıp salıverilmesi, onun arkadaşlarının gözünden iyice düşmesine neden olur. Ayşen artık yalnızdır: "Ürkeğim. Hep ürkek. Onların bu tür tutumları karşısında bunca ürküp bezmesem, her yerde, her fırsatta ne gözü pek bir devrimci olduğumu kanıtlamaya çabalamazdım. Herkeslerden önce ben bağırmazdım."[51] "Bu kentte Ayşen diye bir kızın, onca kimsesi arasında bunca kimsesiz olduğunu kim bilebilir? İnce bir gül, uzun, belki güzel; iyi giyimli, iyi bakımlı, blucini kendisine çok yakışan bir Çankaya kızının ölümü dileyecek denli yalnız olduğunu, çıkmazda olduğunu kim bilebilir? Kim bilebilir sonunda Mustafa'nın diretmelerinden yılarak, o parayı bulmazsam artık kesinlikle hainliğimin ilân edileceğini bilip Ercan'la dansa giderken, beklenen şu para için bunu yaparken, en sonunda, o paranın gideceği

[50] Naci; Fethi, "Roman Maddesi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay., İstanbul, 1992, c: 4 s:617
[51] Ağaoğlu; Adalet, **Bir Düğün Gecesi**, YKY, 1.Basım,İst., 1994, s:234

kimseleri bile sevmez olduğumu, onlardan yıldığımı, yanlarında olmaktan yıldığımı, uzaklarında olmaktan da büsbütün yıldığımı kim bilebilir?"[52]

Ayşen'in evliliği düğün davetiyesinde yazıldığı üzere "Kalkınan memleketimizin millî temeline yeni bir harç"tır. Ayşen, babasının askerle ilişkilerinin artması için kullanılan bir harçtır yalnızca. Evliliği ise; ailesinden ve onlardan olmayı başaramadığı arkadaşlarından kaçışının sonucudur. Düğün boyunca eniştesi Ömer'in ve arkadaşı Gül'ün babasının kendisini kurtarmalarını hayal eder. Ömer'e ilgi hayranlığı gece boyunca artar. Ömer'le ilişkileri enişte-yeğen olmakla kalmaz: "Halacığım, siz hiç iki yüzlülük etmezsiniz. Bundan hoşlanmazsınız. Zaten düğünüme de bu nedenle gelmemiştiniz, öyle değil mi? O halde benim şu andaki açık sözlülüğümden de hoşlanacaksınız. Hatta bu açık sözlülüğümden ötürü beni hiç sevmediğiniz kadar seveceğinizi sanıyorum. Kocanızdan çocuğum olacak."[53]

Halası Aysel'le, boşanmış ve şarkıcılık yapan bir genç kadın olarak böyle konuşan Ayşen'i **Hayır…**'da Ömer'le evli, bir kız annesi mutsuz bir kadın olarak görürüz. İstediği hiçbir şeye ulaşamayan, çevresini ve çevresinin kurallarını bir kenara atamayan, eğitiminden de yararlanamayan bir kadındır.

GÖNÜL HANIM

Gönül Hanım'ı, **Bir Düğün Gecesi**'nde Ömer'in gözüyle şöyle tanırız: "Gönül Hanım'ın takma saçı naylon kıllardan yapılmış olmalı. Ölü maddenin pırıltısında yüzü de böyle. Donuk, anlamsız, derinliksiz, plastik bir pırıltıda. Fabrikadan yeni çıkmış, boyaları kurumamış bir kukla başı ya da. Ama dudaklarının iki yanında, dağılmış sürmelerinin iki ucunda Ertürk'e karılık, o çocuklara da analık etmiş olmanın ince çizgileri var. Bu plastik yüze biraz canlılık katan da bu çizgiler zaten. Bir de o

[52] **Age**, s:239
[53] Ağaoğlu; Adalet, **Hayır…**, Remzi Kitabevi, 5. Basım, İst., 1988, s:76

omzundaki uçsuz-sapsız, kısa kürkü bir türlü tutamadığı için, onu dizgine almaya savaşan yıpranmış elleri. Cilâsı yer yer dökülmüş tırnakları…"[54]

Gönül, tıpkı kocası Ertürk gibi ailenin büyüklerinin hizmetkârlığından kurtulamaz. Az konuşan, çok hizmet eden ama gözleyen, sezen bir kadındır. Nuriye Hanım'ın kimselere gösteremediği huzursuzluğunu sezer. Kendisi olmakla ilgili tek uğraşı ise diğerleri gibi iyi giyinmeye çalışmakla sınırlıdır.

NURİYE ÖZKAN

Bir Düğün Gecesi'nde Hayrettin Özkan Paşa'nın karısıdır. Bulunduğu konum dünyaya bakışını hiç değiştirmemiştir. Paşa karısı olmaktansa, küçük bir subay karısı olmayı, tasasız olmayı istiyor. Derdi büyüktür: İki oğlunun politik görüşleri birbirlerine taban tabana zıttır. Küçük oğlu Hakan'ın ağabeyi Ercan'ı vurmak istemesini hiç anlayamaz. Nuriye Hanım'ın eğitiminin yetersizliği, ülkede olup bitenlere tepkisizliğine ve politik bir görüş sahibi olamamasına neden olur. Çocuklarıyla da iletişimsizdir: "En çok o merbut olmalı değil mi ailesine? Neyi eksikti? Niye böyle oldu? Nasıl karıldı katıştı, şu anarşistlerin arasına bilmiyorum ki, koskoca bir subay oğlu o, koskoca bir general oğlu, onlar şimdi o çocukları toplayıp dururken öyle öyle, yarabbim, şimdi kendi oğlumuza mı gelecek sıra?.."[55]

Nuriye Özkan, çevresinde olup bitenleri kendi başına geldiğinde bile anlayamaz. Kendine has bir tavrı yoktur.

MERİÇ

Yazsonu romanının ön dişi yüzünden kendine bir türlü güvenemeyen, kendini hissedemeyen gencidir. Romanda Nevin'e kendini şöyle anlatır: "(…) öpüşeceğim sıra aklıma hep ön dişim takılıyor hemen korunuyorum, kaçıyorum. Bunu Doğan'a rastlamadan önce kırmıştım. Yerine yenisi takıldıktan sonra da durup durup salt

[54] Ağaoğlu; Adalet, **Bir Düğün Gecesi**, , YKY, 1.Basım , İst., 1994 s:170
[55] Ağaoğlu; Adalet, **Bir Düğün Gecesi,** YKY, , 1.Basım, İst., 1994 s:183

Doğan'la öpüşeceğim sıra anımsıyorum. Benden çıkmıyor, gitmiyor. Bak, limon kemirirken değil iki kez, birinde armut kemirirken, ötekinde bir narı dişleyip bölerken düştü, ilkinde bir manavdaydım yüzümü manavın aynasında gördüm. Ön dişimin yerinde yeller esiyordu. Aynadaki yüzüm bana yabancı. Kendimi başkasının gövdesine girmişim sandım. Eğreti bir yerleşmeyle. İşte, hep o eğreti yerleşmedeyim…"[56]

Yapamadıklarımız, korunmaya çalışırken vazgeçtiklerimiz, bizi biz olmaktan uzaklaştırır. Korunmak özgürlüğümüzü kısıtlar. Meriç de bu kısıtlamayı kendine uygular ama bundan da şikâyetçidir. Bütün çekingenliğine rağmen Nevin'den aldığı cesaretle, romanın sonunda kendine olan güveni artar. Daha özgür davranacağının sinyallerini verir. Doğan'la artık daha rahattır. Olumluya yönelik bir gelişme gösterir.

TÜRKÂN KAYMAZLI

"Türkân Hanım bir an kendi sesiyle irkiliyor. Hele sesinin bu anlaşılmadık tınısı. Öz kızı Kısmet'e bile sevgi sözleri kullanarak konuşmadı. Biraz Murat'a, o kadar. Oğlum, yavrum; hepsi bu.

Tombul'u birden kucağından bırakıveriyor: Kısmet de bana, bir kez olsun 'Anneciğim' dememiştir. Onlar durmadan öpüşüyorlardı. Az önce, Kısmet'in o solgun, kederli yüzünü görünce 'canım kızım' demeyi, diyebilmeyi ne kadar istemiştim, şurama bastırmayı onu, saçlarını okşamayı…Ama biz yapamayız. Ahmet de yatakta: "Tut şunu, oyna, bağır, beyim de, beyciğim, canımın içi, özüm de!.." diye inlerdi.

Yapamam.

İsterdim. Ahmet bilirdi. Ama yapamazdım. Öyle, öyle nasıl?.. Ancak nâz, işve…usul usul açıla…

İnsanın sevgisi de, nefreti de içinde olmalı.

Göstermemek, sevmemek değil ki.

[56] Ağaoğlu; Adalet, **Yazsonu**, YKY., 2. Baskı, İstanbul, 1995 s:158

Fakat,o eskici dükkânında, ne bileyim, herkesin birbirine öyle "Sevgilim" deyip durması…Güzel bir şey mi? Gayrı ahlâkî değil mi? Amaan, ne olurlarsa olsunlar! Fakat, kendileri o kadar yükseklerde durup, biricik oğluma kapıkulu gibi davranmaları yok mu?

Türkân Hanım, şimdi kendi kendine açıklamaktan kaçınıyor ama İstanbul'da, o üç kadının önünde, kendinin Hacer'den farksız bir duruma düştüğü duygusunu yaşamıştı. Bu küçültülmüşlük duygusundan hep kaçtı. Yine kaçıyor: Eskişehir'in en büyük ailelerinden biriyiz. Biriyiz ne demek, en büyük ailesiyiz. Evet, bir saray kadını, boyun eğdirmek isteyebilir, fakat Murat boyun eğmemeliydi. Ağırlığını koymalıydı. O kadın, işaret parmağında o yüzük, kafasında o hotoz, buyurmaya o kadar alışık…"[57]

Eskişehirli zengin bir kadın olan Türkân Kaymazlı, tek oğlunu İstanbullu saray artığı bir aileye kaptırmanın ezikliğini yaşar. Nevâl Hanım'ın buyurganlığının altında kendi de ezilir. Nevâl Hanım ve kızlarının rahatlığı ile kendi kısıtlanmışlığını karşılaştırır: "Türkân Hanım, ilk kez şimdi, bu gece, varlığıyla, temizliğiyle onca öğündüğü bu katta, babasının sidikli çarşaflarını değiştirirken evine karşı derin bir soğukluk duyuyor. Daha kötüsü kendine acıyor. Dudaklarında ağlamaklı bir bükülüş: Fakat ben yaşadım mı? Ne yaşadım? Turlara yazıldım. Avrupalara gittim. Hep kadınlar… Hep kadınlar… O gezilerde, bir saatten sonra otel odalarına çekilince, gizli gizli, yanımda götürdüğüm poğaçaları yedim. Üstüne bir portakal soydum. Ağzımı çalkaladım, yattım. Merhumdan başka hangi erkek?..

Öyle ya, bir Necip Bey vardı!

Babasının donunu giydirirken Necip Bey, elinde bir demet çiçekle çıkagelmez mi!

Geldi.

[57] Ağaoğlu; Adalet, **Üç Beş Kişi**, Oğlak Yayınları, , 4.Baskı, İstanbul, 1995 s:166–167

Türkân Hanım onu içeriye, salona aldı. Bir defasında rüyasında koyun koyuna yattığı Necip Bey. Birbirlerine uzun uzun baktılar. Türkân Hanımın yüreği Ahmet Beyi ilk kez gördüğü zaman nasıl gümbürdediyse, ondan da fazla gümbürdeyerek… Yok ama, hiç belli etmedi. Rahatça bacak bacak üstüne attı. Ağızlığa bir sigara taktı, bekledi. Necip Bey fırladı, çakmağını çaktı. Türkân Hanım gözlerini Siyam kedileri gibi kıstı. Kısacık siyah giysisi üstüne minicik, akpak önlük takınmış hizmetçi kız salona girdi: Hanımefendi, beyefendi ne alırlar acaba, dedi. Ne alırsınız Necip Beyciğim? Martini?..Bana da bir…bir…

Bir, ne?

Fistolu kızın yüzünde alaycı bir gülümseme; bekledi.

Türkân Hanım, babasının altından çektiği ıslak çarşafa bakıp kalıyor: Bütün şehri kendime güldüremem!..

Dik, kemikli omuzları düşüyor: Eskişehir'de durmadan eşya, emlâk alırsın. Kapıda adamların olur. Herkesi yedirir, giydirirsin. Ama bir erkekle baş başa oturamazsın. İçkilerin adını bilmezsin. Sekseninde bir Nevâl Hanım, delikanlıları bile peşinde koştururken, sen…

Memelerinin ucunda bir sızlama duyuyor. Kirli çarşafları yere fırlattığı gibi yatakodasına koşuyor: O karılar yaşıyor, bizse… Şu gece yasağı olmasa, bu sefer ben de yapacağımı bilirdim ya!..”[58]

Türkân Kaymazlı'yı tanımak için yukarıdaki sözlerine bakmak yeterlidir aslında. Orta yaşlı ve zengin bir kadın olmasına rağmen oğlunu kaptırdığı İstanbullu kadınlardan içten içe kendi de etkilenir. Onların göstermelik de olsa içten davranışlarını, rahatlıklarını kıskanır. Kendi çocuklarına bile içten davranmayı disiplinsizlik olarak görür. Cinsel açıdan da açtır. Eşinin ölümünden sonra başka bir erkeği istemiştir ama

[58] Ağaoğlu; Adalet, **Üç Beş Kişi**, , Oğlak Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 1995, s:170- 171

statüsünü yitirme korkusu ve sosyal yaşama ait bilgilerinin azlığından gelen eksiklik korkusu, onu engellemiştir. Nevâl'den nefret etmiş ama bir o kadar da kıskanmıştır. Kendine koyduğu sınırlara hep bir yenisini eklemiştir. Gece yasağı olmasaydı çok şey yapacağını îmâ eder ama buna kendi de inanmaz. Katılığı ona çok şey kaybettirir. Önce oğlu Murat'ı İstanbullu kadınlara kaptırır sonra da kızı Kısmet'i yitirir. Kısmet kendisinden hiç beklenmeyen bir şey yapar: Sevgiyi ve güveni bulacağı bir dünya kurmak için Eskişehir'den trene biner, kendi dünyasını kurma yolculuğuna çıkar.

Toplumsal konumu açısından baskın gibi görünen Türkân Hanım, aslında başta Ferit Sakarya'nın ve diğer erkeklerin gölgesinde kalan, çekinik ve kendisiyle barışık olmayan bir kadındır.

AZRA

Yaşamı, evliliği ve çevresiyle ilişkileri açısından modern, aydın kadın görünümündedir. Aslında toplumun baskısını üstünden atamamış biridir. Nikâha karşıyken evlenmeden kocasıyla yatamamıştır. Kadının kendini özgürleştirme savaşımı vermesi gerektiğini savunur ama kendisi elini taşın altına hiç koymaz. **Üç Beş Kişi**'nin eğitimli ama cesaretsiz kadınlarındandır.

ÜLKER

Üç Beş Kişi romanındaki cesaretsiz kadınlardan biridir. " Acaba bu seferkine 'Evet' dese mi, demese mi? Bir Kadın kendi seçtiği bir erkeğe "Benimle evlenir misin?" diyemiyor, buna yüzü tutmuyorsa, -suç bende mi, toplum iyi gözle bakmıyor- ekonomik özgürlüğün, işin, falan fıstığın olmuş neye yarar? Doğrusu erkekler seçilmekten çok hoşlanıyorlardı, ama bu ancak özbenliklerini daha doygun duydukları içindi. Yoksa, böyle kadınlarla evlenmek istemezlerdi. Onlarla göğüsleri kabararak, sevinç içinde

yatar, sonra, bir kaşları havada, çeker giderler…"[59] diyen Ülker, pek çok kadının uzaktan baktığı olanaklara sahiptir fakat en az o kadınlar kadar erkek egemen toplumun baskısıyla karşı karşıyadır. Ülker'e göre gerçek özgürlük yoktur. Tam anlamıyla çekinik bir kadındır.

ALEV(AYSEL'İN ASİSTANI)

Hayır…'da Aysel'in asistanı olarak tanıdığımız Alev, diğer asistan Üner'e göre "kılı kırk yaran kuş"tur. Alev hep kendinden kuşkuludur(…) atmış sekizlerin o diri heyecanını nasıl özlüyorum bir bilsen! Gerçi hiçbir zaman senin kadar inançlı olamadım. O günlerin devingenliğine de hep bir dolu sorularla yaklaştım. Hâlâ da, kafasındaki her en az ikiz doğurtan Alev'im. Vıdıvıdıcı, kuşkucuyum. Yine de, geçmişte kafamı oyan soruların bir anlamı vardı. Bugün de hâlâ arayışlardayım, ancak bu arayışlarımın içinde yaşadığımız şu toplumla herhangi bir bağı kalmamış gibi duygu var içimde. Gittikçe soyutlaşan sorular. Fikirler… İnsanımızdan gittikçe uzak düşüyorum anlayacağın. Bunu işitmekten hiç hoşlanmayacaksın, biliyorum. Ama kendime yalan söylemeyi bir becerebilseydim, sana yalan söylemem de çok kolay olurdu."[60] **Hayır…**'da kendini böyle tanımlar Alev. Yaşama ve ülke sorunlarına bu sorgulayıcı bakış, sonunda ona kanser olarak döner. Öleceğini bilmek, onda daha büyük korku ve ümitsizlik yaratacağına, rahatlık ve güven duygusu getirir. Ancak buna rağmen tavır alma konusunda çekiniktir.

TÜLİN HANIM(DEKAN SEKRETERİ)

Hayır…'da Aysel'le dertleşen, içten bir kadın olarak gördüğümüz Tülin Hanım, Aysel'i üniversiteden atan dekanın sekreteridir. Aysel'le iletişimi iyidir. Dul olmanın getirdiği sorunları yaşar ve yorumunu kendisi yapar: "…Güç bir hayatım oldu. Her şeyle, en çok da erkeklerle fazlaca boğuşmak zorunda kaldım. Unutmayın, bu

[59] Ağaoğlu; Adalet, **Üç Beş Kişi**, , Oğlak Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 1995, s:206
[60] Ağaoğlu; Adalet, **Hayır…**,Remzi Kitabevi, 5.Basım, İstanbul, 1988, s:221

toplumda iki oğlan çocuk büyütmeye zorunlu, dayanaksız, dul bir kadınım Aysel Hanım. Kim, yataklarımıza niye girmeye kalkar, çok iyi biliyorum. Ben, kimi kendi isteğimle yanıma alırım, buna da kimsenin burnunu sokturmam, çok şükür onu da öğrendim. Korkum yok. Seçtiğim adamların hepsiyle de mutlu olabilirdim. Hayata daha kolay dayanabilirdim…Fakat, seçmediklerim, istenmemeyi nefislerine bir türlü yediremeyen o saldırgan güruh yok mu?..”[61] Fakülte dekanının cinsel tacizine uğrar ama kendini korumayı bilir. Yaşı ilerledikçe kendine kurduğu duygusal yaşamını kısıtlar. Torun sahibi bir kadın olduğu için aşk yaşamayı kendine uygun görmez. Karşı çıktığı baskıcı değer yargılarına sonunda boyun eğer, kendini kısıtlar.

ALMA MAHLER

Romantik Bir Viyana Yazı’nda Barok ve Viyana’yı temsil eden Alma, birlikte yaşadığı bütün erkeklere ilham kaynağı olmuş tutkulu bir kadındır. Romanın başkişisi Kâmil Kaya tarafından Viyana’nın her yerinde aranır, tabi hayalî olarak. Ancak düşlere sığabilecek bir kadındır Kâmil Kaya’ya göre. Bütün erkeklerini başarıya ulaştırmasına rağmen iç dünyasında huzurlu bir kadın değildir. Yaşamının sonuna doğru tutkusundan çok şey yitirir; seçtiği değil, kendisini seçen bir erkekle yaşamaya razı olur.

MİLENA JESENKA

Alma gibi Milena da Avrupalı kadının temsilcisidir. Roman içinde fare zehiri ararken gördüğümüz Milena intihar etmenin peşindedir. İntiharı direnişin değil, tükenişin simgesidir, çünkü Milena yaşamdan beklediğini alamaz. Semih Gümüş, Milena’yı şöyle değerlendirir: “(…) Kafka için, yalnızca mektuplarının, yazarının, şunun bunun önemli olduğu öne sürülür; ‘Milena’ya Mektuplar’ kadar önemli olmamıştır. Oysa Milena, Kafka’nın iyileştiricilerindendi.

[61] **Age**, s:144

Olur olmaz kişilerle ilişki kuran; aristokrat bir ailenin kızı, ama uçarılığı yüzünden aileden biri de sayılmayan Milena…"[62]

C) YOZ/YÜZEYSEL KADINLAR

Bu tür kadınlar yazar tarafından özellikle kullanılmıştır. İçinde bulundukları sınıfın tüm toplumsal değerlerine karşı planlanmış gibidirler. Sosyal, siyasal ve bireysel alanlarda yozlaşmışlığın, ikiyüzlülüğün, açgözlülüğün, kokuşmuşluğun anıtı gibidirler. Kimisi sınıf atlamak için, kimisi para için, kimisi de cinselliğini doyurmak-hatta uyuşturucu için- elinden geleni yapar.

NURAN HANIM(GÜMRÜK MEMURU)

Kapıkule'de gümrük memuru olan Nuran Hanım, yaşamdan hiçbir şey beklemez. Onu Fikrimin İnce Gülü'nün 17. sayfasında; kırkına gelmiş, evlenmeyi aklından silmiş, şişman, kötü giyimli ve sidikli babasına bakmakla yükümlü, yaşlı bir kız olarak görürüz. Sistemin öğütücü çarkını içinde erimeden bu çarklardan biri olmuştur. Gümrük memurlarına "anmalık" adı altında rüşvet vermemeleri için gurbetçi işçileri uyaran Vedat'a kızar. Onu, gerçekleri görmemekle ve acemi bir idealist olmakla suçlar. Nuran Hanım'ın iç monologundan sınırdaki düzen hakkında bilgi alırız: "Kulağını, şurdan geçen bir arabanın nasıl soluk alıp verdiğine dayayacağına, dön dur benim çevremde… Dolap beygiri sen de… Ben burada kaçın kurasıyım hey çocuk! Biz bu ufak armağanları almak zorundayız. Bir şey almayan sınır kurallarına ters düşer. Bu Vedat gibiler sıralarını yeni savdılar. Akılları erdiyse erdi. Ayakları yere değdiyse değdi. Şimdi sıra şunlarda. Ödünü patlatmışım garip işçinin, baksana. Bunlar adam gibi ezilmeliler ki, adam gibi de silkinsinler. Yoksa lâfı güzâf…

[62] Gümüş; Semih**, Yazını ve Tarihin Bilinci**, Yapı Kredi Yayınları1. Basım, İstanbul,, 1994 s:69

‘Pasaportta yazılı oturma süren geçmiş. Çıkamazsın!’ dedi Nuran Hanım, uzaklaşan Bayram’ı yarım yamalak savunmaya kalkan işçiye.”[63]

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi rüşvet almasının bahanesini sistem olarak belirlerken elindeki mühür yetkisinin kullanım alanını kişisel hınçları için genişletir. Bayram’ı savunan işçiye geçiş izni vermeyerek kimsenin kendisinin ciddiye almamasının hıncını çıkarır.

Kısaca Nuran, görevini kötüye kullanan ve ezilmemek için ezmeyi tercih eden bir kadındır.

AYFER

Almanya işçisi Bayram’la Yalova araba vapurunda karşılaşan Ayfer, davetkâr giysileriyle onun ilgisini çeker. Manikürcü olarak çalışıp “oğlancılıktan içerde”ki babasına para yetiştirmeye çalışan Ayfer’in sınıf atlama çabasıyla Bayram’ın cinsel açlığı çakışır. Başka bir erkekle cinsellikle sınırlı kalan ilişkisi kötü sonuçlanan, eline üç kuruş sıkıştırılıp defedilen, özentili bu genç kadın, Avrupalı ve Mercedes’li bir beyefendiyle(!) istediği toplumsal statüye ulaşabileceğini sanır: “Bayram’ın bakışları gittikçe bulanıyor. Tükürük bezlerinde durmadan bir salgılanma. Üst üste yutkunmak zorunda kalıyor. Orasının acıdığını duyuyor. Otobüslerin sıcağından, sıkışıklığından söz ediyor Ayfer’e. Üsteliyor. Neredeyse yalvarıyor ona ve bilmeden onun resimli roman özlemlerini körüklüyor: Bayram, Ayfer’i nikâhlayıp Almanya’ya götürmüştür meselâ. Orda giydirmiş, kuşatmış, Ayfer, büyük mağazaların birinden çıkıyor, ötekine giriyor. Saçlarını boyatıyor. Ayfer, tırnaklarını yaptırıyor. Ayfer, otomobil kullanıyor. İşte Ayfer, yine büyük mağazaların birinde. Çanta alıyor, mayo alıyor, sutyen alıyor, çorap alıyor, don alıyor, eteklik alıyor, elbise alıyor, parlak bir yağmurluk alıyor, krem alıyor, ruj alıyor, takma kirpik alıyor, peruk alıyor kâküllü, bele kadar uzun, pantolon alıyor

[63] Ağaoğlu; Adalet, **Fikrimin İnce Gülü**, Oğlak Yayınları, 7.Basım, İstanbul, 1994,s:47

siyah, pantolon alıyor beyaz, bluz alıyor… Ve işte birden, kalabalığın arasında Ziya. Ziya, Ayfer'i görüyor. Göz göze geliyorlar. Ayfer, hemen başını çeviriyor. Tezgâhtar kıza: Şunu alıyorum, sarın, diyor. Şunu da lütfen, diyor. Dönüşte çiçekçiye uğrayacağım. Büfenin üstüne çiçek koyacağım. Yemek masasına da iki şamdan koysam. Şimdilik iki mum alsam da… O turuncular pek hoşuma gitti… Ziya, şimdi onun omuz başında duruyor. Ayfer, hiç görmemezliğe geliyor. Sofra mumlarınız ne taraftaydı? diyor tezgâhtar kıza. Ziya artık usulca fısıldıyor kulağına: Ayfer… Ayfer bu ne güzellik! Seni hiç unutmadım Ayfer. Unutamadım!..

İnim inim inleteceğim onu. Elime azıcık para sıkıştırıp beni başından savarsın ha? Bak ben şimdi ondan çoğunu üç çula veriyorum. Mutfağım fayans döşeli. Buzdolabım, fırınım hep bir sırada. Televizyonumuz renkli. Banyom baştan ayağa çiçekli seramik. Tabanı yeşil mermer…Salonum duvardan duvara…"[64]

Modern bir Avrupalı kadın olma hayaliyle Bayram'ın otomobiline binen Ayfer, Bayram'ın "İstikbalden hiç söz etmeden" üstüne abanmasına tepki gösterir, ondan uzaklaşır. Beklentilerine karşılık vermeyeceğini anladığı Bayram'la daha fazla zaman kaybetmez. Bayram'la konuşmalarında evlilikten ve Almanya'ya yerleşmekten söz edilmiş olsaydı, arabalı vapurda park halindeki Mercedes'te yaşanacak bir cinsel ilişkiye de razı olacak bir kadındır.

SOLMAZ

Fikrimin İnce Gülü romanının başkişisi Bayram'ın gözüyle tanıdığımız kadarıyla Solmaz, ekonomik çıkarı uğruna yapmayacağı olmayan bir kadındır. O da Bayram gibi Almanya'da işçidir. Memlekete götürüp satmayı plânladığı bazı eşyalar almıştır. Kendini ve eşyalarını Bayram'ın arabasında bedava taşıtmayı düşünür. Bu

[64] Ağaoğlu; Adalet, **Fikrimin İnce Gülü**, Oğlak Yay., 7. Basım, İst., 1994, s:184- 185

yüzden Bayram'la yatar fakat Bayram'ın kaypaklığından o da payını alır; Bayram onu almadan geceden yola çıkar.

MÜJGÂN DERELİ

Bir Düğün Gecesi'nde İlhan Dereli'nin eşi, Ayşen'in annesi kimliğiyle karşımıza çıkar. İstikbali parlak bir taşra avukatının peşine düşmüş bir milletvekili kızı iken onu bu amacına ulaşmış olarak görürüz. Önce annesiyle yardımsever derneklerinde boy gösterir sonra da zengin ve işbilir bir avukatın karısı olarak Martinili Votkalı konken partilerinde. Kocasıyla ilişkisi artık çıkar ilişkisine dönmüştür. İlhan'ın reklâmcı İnci ile ilişkisini görmezden gelir, kendisi de İnci'nin kocası Semih'le ilişki kurar. Onun için önemli olan, her yıl yeni bir pırlanta yüzük, kürk, araba, pahalı giysiler alabilmektir. Kızı Ayşen'in kendine güvensizliğinin en büyük nedenlerinden biri de annesi Müjgân'la iletişim kuramamasıdır. Sanatı, tiyatroyu, resmi sükse yapmak için kullanır ama bunlar hakkında en ufak bilgisi yoktur. Aysel'in hediye ettiği bilimsel araştırma kitaplarının sayfalarını koparark üstlerinde tırnak törpüler. Kızı Ayşen onu şöyle tanımlar: "Saç boyası kokuyorsun. Tırnak cilâsı kokuyorsun. Fondöten kokuyorsun. Sauna kokuyorsun. Masaj kokuyorsun. Altın kokuyorsun. Elmas kokuyorsun. Semih kokuyorsun hatta-yanılmam-, hatta tümgeneral, orgeneral kokuyorsun, kan! Her şey kokuyorsun, ama hiç anne kokmuyorsun."[65]

Her yönüyle yozlaşmış bir kadındır. Yaşama bakışı, yaşayışı, ailesiyle ilişkileri açısından tam bir yoz kadın tipidir. Günlük düşünür, toplumsal değerlerle herhangi bir bağı yoktur.

İNCİ(REKLÂMCI)

Bir Düğün Gecesi'nin yozlaşmış kadınlarından biridir. İlhan'la ilişki kurarak siyasi çevrelere yakınlık kurar. Evlidir ancak evli olması başka biriyle ilişki kurmasına

[65] Ağaoğlu; Adalet, **Bir Düğün Gecesi**, YKY, 1.Basım, İstanbul, 1994 s:234

engel değildir. Tufan Reklâm'ın sahibi olmasına rağmen, Tezel'in kendisini ciddiye almayışı altında ezilir. Onu küçümsemeye kalkışır ama beceremez. Gösterişli ve pahalı takılarla kendini güvende hissetmeye çalışır.

AYTEN TÜRK

Bir Düğün Gecesi'nin gösteriş meraklısı kadınlarından biridir. Cemil Türk'ün karısıdır, Amerika'ya gidince "Eytın Hanım" oluverir. Ablası Nuriye'ye göstermelik bir yakınlık gösterir. Çıktığı köyden uzaklaşmayı ve sınıf atlamayı yarım yamalak İngilizce konuşarak başardığını sanır. Ancak "kom an" ve "idyıt" demek onu Amerikalı yapmaya yetmez. Gösteriş merakıyla göze çarpar. Düğün ortamına uygun bir çelişki sergiler.

SEVİL

Ölmeye Yatmak'ta Aysel'in ilkokul arkadaşıdır. Alman yengesiyle ve keman çalmasıyla övünür. Üniversite yıllarında rimel çalarken yakalanır. **Bir Düğün Gecesi**'ndeyse gerillacı kimliğiyle karşımıza çıkar. Toplumda ancak solcu olarak var olabileceğini sanır, statü edinmek için solculara katılır. Bir armatörün oğluyla evlenip boşanır. Oğlunu istemeyerek(!) eski eşine bırakır. İstanbul'da sanat çevrelerinde adı geçer. Günü kurtarmaya çalışan, çocuğunu kendine yük olarak gören bir kadındır.

NEVÂL RİFATZÂDE

Üç Beş Kişi romanında iki kızıyla birlikte gördüğümüz Nevâl Hanım her yönüyle kokuşmuş bir kadındır. Onu romanda pek çok kişinin gözünden tanırız. Bunlardan biri de Türkân Kaymazlı'dır: "Ellerinin üstü yaşlılık çilleriyle dolu, işaret parmağında kocaman, baden biçimi bir yüzüğü olan başı türbanlı kadının kucağındaydı.(…) Başı türbanlı kadın. Kaşları yok. Kalemle incecik, yeni kaşlar yapmış kendine. Arkalığı yüksek bir koltukta, sultanlara has bir çalımla oturuyordu. Kızı

Belgin'in galerisiymiş…"[66] "Torunu, evet torunu yerindeki bir çocuğa 'sevgilim' diyor! Bu ne biçim bir konuşma? Hem o, 'Oturuorum, kalkıorum, sevioorum, sevmioorum'lar da ne oluyor?"[67]

Gösterişe meraklı bir kadındır Nevâl. Gençliğinde de böyle bir yaşamı sunabilecek zengin ama yaşlı eski bir saraylıyla evlenmiştir. Kocası Behiç Bey'i hep bir hımbıl olarak hatırlar. Kocasının kendisinden yaşça büyük oluşunu ve cinsel yaşamını erkenden bitirip genç karısını doyumsuz bırakıp odasına çekilmesini, kendince cezalandırır: "Nevâl Hanım, buruşuk gözkapaklarını indirip kaldırıyor. Yüzünde bir sinsilik, bir gizem: O bile değil efendim, o bile değil. Kimse bilmese de ben bilioorum ya…

Yudum yudum su içtiği halde, güçlü bir hıçkırık daha. Derisi kurumuş incecik bacakları üstünde bir iki sallanıyor: Sadece Belgin, Behiç Fazıl Bey, sadece Belgin. Bunu biliniz. Sizden kalan sadece odur. Bu yüzden değil midir ki, hayatımızı çökerten de odur. Selmin'in sizden olmadığını, olamayacağını tahmin edebilirdiniz. Ettiniz de. Lâkin, ruhî tembelliğinizden dolayı tecahülâttan geldiniz, bilmezlendiniz."[68]

Sevişme gücünü evliliğinin ilk dört yılında tüketmiş kocası da bunu ciddiye almaz. Nevâl'in gözünde büyüttüğü ve bir parçası olmaktan gurur duyduğu parti sosyetesinin yozluğu ailenin yaşamında önemli değişikliklere yol açmıştır.

Romanın sonlarında Nevâl'i büyük kızı Belgin'le böceklerin bastığı bir giriş katında yaşarken görürüz. Belgin, alkole ve fuhşa batmıştır. Nevâl, eski günlerini sıkça anar olmuştur. Eskiden, parası ve soyluluk unvanı olmayan hiç kimsenin önünde eğilmemekle, hatta karşılamak üzere ayağa kalkmamakla övünen Nevâl Hanım, artık üst katında oturan, lahmacun kokulu ve âdap bilmez genç adamdan dayak yeme riskiyle

[66] Ağaoğlu; Adalet**, Üç Beş Kişi**, Oğlak Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul, 1995, s:163
[67] **Age,** s: 164
[68] **Age,** s: 178

karşı karşıyadır. Behiç Fazıl Bey'le evliyken bir tamircisinden peydahladığı küçük kızı Semlin de onları maddi açıdan taşımaktan bıkmış ve terk etmiştir.

Nevâl Hanım ve kızlarını en iyi, romanın diğer kadınlarından Azra tanımlar: "(…) Ahhh, sen bilmezsin, ama benim o ana-kızlar üstüne çok şey duymuşluğum var. Bunlar, saray artığı bir aileden, ama artık öyle olmuşlar ki, kimseyi derisini yüzmeden bırakmazlar…"[69]

Değer yargılarından yoksun olan Nevâl Hanım için önemli olan Avrupaî (!) bir yaşamdır. İçkili, danslı, piyanolu, gösterişli partilere giderken kızlarını da yanında götürür. Eşi Behiç Fazıl Bey'e bu gruba katılmadığı için kızar ve onun zarafet yoksunu olsalar da müteşebbis yeni tip iş adamlarıyla tanışmamasını kınar. Bu müteşebbis iş adamları bir süre sonra büyük kızı Belgin'in henüz on yedi yaşındayken kürtaj yaptırmasına neden olsalar da Nevâl Hanım için bu önemli bir durum değildir. Zaten ortada evlenmeye değecek kibar beyefendiler de yoktur.

Nevâl, Tanzimat romanlarında rastladığımız; üretmeden başkalarının sırtından geçinen, hiçbir toplumsal değeri ciddiye almayan, cinsellik düşkünü mirasyedi gençlerin Cumhuriyet Dönemi'ne aksetmiş hali gibidir. Tıpkı bu geçler gibi kendi kültürünü tanımadan, Batılılaşmayı yalnızca içkili eğlencelere katılmak olarak algılayanların sonuna benzer bir son yaşar ve yazar tarafından adeta cezalandırılır. Yoz kadın tipinin en etkin örneklerindendir.

BELGİN RİFATZÂDE

Annesi Nevâl gibi o da yozlaşmanın tipik örneklerindendir. **Üç Beş Kişi**'nin 165. sayfasında onu, kırklarında, ama daracık deri pantolonuyla, annesi gibi genç oğlanlarla oynaşırken görürüz. Gece sokağa çıkma yasağının bitmesinden az önce eve giren bu kadın, alkole batmıştır. Annesi beklerken onu şöyle tanımlar: "Belgin kaltağı

[69] Ağaoğlu; Adalet**, Üç Beş Kişi**, Oğlak Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul, 1995, s:237

ise –evet, artık böyle dioorum, kaltağın âlâsıdır kendileri- hâlâ ortalarda yok. Anasını düşünmüoor. Dönecek mi, yoksa yine dönmeyecek mi? Kimde kalacak veya hangi otelde kiminle? Gece yasağı…Yetişemedim, ne yapalım!.. Soruoorum, böyle dioor… Yetişememeniz pek normaldir, Belgin Hanım… İçmeye bir başladınız mı, saati unutuoorsunuz. Saat, zaman, gece yasağı, caniler, evde ürken hanımefendi bir anne, kimin umurunda? Galeriye bağlıyken çok daha iyiydi… Ahh efendim, dövülüp sövülmesin de… Sait olacak izansız, kızı tekmeyle, silleyle yataktan yere atıor. Kulaklarımla işittim. "Artık oranın kılları bile ağarmış!.." dedi. Acımasız. Belgin ağlıordu… Kayıp gitmiş bir gençliğin arkasından…"[70]

Annesi içinde bulundukları durumdan Belgin'i, kızı da annesini sorumlu tutar: "(…)Sana kaç yıldır Löbon'dan, Nisuvaz'dan, Markiz'den, Divan'dan, Etap'tan madlenler, fondanlar, pötifurlar yetiştireceğiz diye zaten… Aşağısı kurtarır mı? Gözü hâlâ, aperatifini Sheraton rufta almakta… Aman be, bu böcekler de!... (…) Bu kadar yıl değirmenin suyu nasıl döndü, hiç düşündün mü cadı karı! Bir ketçabıma bile rahat vermiyorsun. Senin yüzünden… Ne olduysa, hep senin yüzünden… Ah anneciğimiz hiç alışık değildir dolmuşa, otobüse binmeye… Ah anneciğimiz hiçbir şeyin ortalamasını istemez… Şarabın en iyisi, her şeyin en rafinesi… Anneciğim batsın e mi? Hep onun yüzünden zaten, dört göbektir hamsi kokan o adamla da evlendim. Yaa, Ihlamur'daki kat yanımıza kâr kalmış!.. Bok kaldı… Hazıra dağ dayanmaz be, dağ!.. Onu da oğlu bitirdi ya zaten… Oydu tabii. Fotoğraf…onun… O idi!.."[71]

Belgin, oğluna iyi bir anne olamamasından da kendi annesini sorumlu tutar. Boşanırken oğlunun velâyetini kocası alır. Üstelik, Belgin'in namuslu ve yeterli bir anne olamayacağını tanıklarla, belgelerle kanıtlayarak. Belgin'in yetişkin oğlunun fotoğrafları gazetelerdedir. Dergi dağıtan gençlere "Bütün komünistlerin kökünü

[70] **Age**, s:173
[71] **Age**, s:188

kazıyacağım." diyerek arabasından kurşun yağdırır. Fotoğraflarında yüzünde bir gülümsemeyle çıkmıştır; babasına arkasını dayamanın verdiği pişkinlikle gülümser.

Belgin de annesi gibi yalnızca gösterişe, paraya ve lükse önem verir. Sosyal, siyasal, bireysel hiçbir değer yargısına sahip değildir.

SELMİN RİFATZÂDE

Nevâl Rifatzâde'nin musluk tamircisinden olma kızıdır. Annesinin çok beğendiği küçük kız, yine annesinin gözünden şöyle tanıtılır: "(…) Belgin, kızı olarak tam tipi değil. Fazla çarpıcı, gizli hiçbir güzellik barındırmıyor sanki bu gövde. Semlin, şaşılacak şey, karayağız musluk tamircisine rağmen, söğüt dalı gibi ince, bir Fransız kızının sütlü kahve kumrallığında. Henüz on yedisinde. Tam bir kolejyen. Sabahları bembeyaz soketler, ökçesiz yumuşacık mokasenler, pilili kısacık etekler. Akşamüstleri dümdüz, yakasız kolsuz iyi biçilmiş tüb giysiler, küçük mantolar, Audrey Hepburn tipi iskarpinler. Ağzında İngilizce şarkılar, biçimli omuzlardan biri, caz temposuyla sürekli oynayarak, sol elini minicik parmak şıklatmalarıyla bükerek…"[72]

Küçük bir hanımefendi görünümündeki Selmin'i altmış dokuzda şarkıcı olarak görürüz. Ezilen kadınları anlatan, kadın özgürlüğünü dile getiren şarkılarıyla ünlenir. Eskişehir'de bir şarkı yarışmasında birincilik kazanan Murat'ın şarkısını seslendirir. Murat'ın kalbini de bu sırada çalar. Kaymazlı ailesinin zengin ama deneyimsiz oğlu Murat'ın tutkusu haline gelir. Sarı perçemli bu kadın, annesi ve ablası gibi erkekleri ekonomik, duygusal ve cinsel açıdan sömürmekte ustadır. Murat'ın dayısı Ferit Sakarya, durumu fark eder. Yeğenini bu kadından ve onun ailesinden kurtarmak amacıyla Murat'ın gözünün önünde Selmin'i ayartır. Selmin'le yattıktan sonra yatağının üstüne yüklüce bir para bırakarak çekip gider. Aşağılanmayı ve yalnızlığı yaşayan Selmin'i daha sonra uyuşturucu ve fuhuş batağında görürüz. Kendinden intikam almak istercesine

[72] **Age**, s:191

sömürülmeye izin veren Semlin, Anadolu'nun ücra köşelerine satıcısının peşinden oradan oraya sürüklenir.

Önceleri siyasi ve toplumsal içerikli şarkılarla göze çarpan Selmin, kadın özgürlüğünü pek de ciddiye almaz. Bu tür şarkıları söylemesinin nedeni, ortamın siyasi oluşu ve bu ortam sayesinde bu tip şarkıların prim yapmasıdır. Baskılar artıp her şey siyasi irade tarafından kontrol altına alınınca Selmin'e aşk şarkıları söylemek düşer. Bu onu o kadar da üzmez çünkü siyasi bir bilinci yoktur zaten. Ailesinin diğer kadınlarına paralel bir hayatı vardır. Onların kaçınılmaz sonu "Seli"yi daha önce yakalar.

ANTONİA

Yunus'un esrarkeş sevgilisidir. **Romantik Bir Viyana Yazına Yazı**'nda karşılaştığımız dört Batılı kadından biridir. Baskın ve çekinik diğer Batılı kadınların aksine bir çizgisi vardır. Yunus, Antonia'nın bütün parasını alıp ortadan kaybolunca uyuşturucu alacak parayı bulmak için soyunup Kâmil Kaya'nın koynuna girmeye kalkışır. Kâmil Kaya tarafından öylece kapı dışarı edilen, değişen dünyanın, elektronik tınıların, yozlaşan Batının değer yargısından yoksun kısmının temsilcisidir.

IV. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU'NUN ROMANLARINDA KADIN SORUNLARI

A) TOPLUMSAL SORUNLAR

"Toplumsal Sorunlar" başlığı altında gruplandırdığımız her sorun, aslında diğer sorunlarla ilintilidir. Fakat gruplandırmayı kolaylaştırmak için sorunların ağırlıklı yönlerini grup başlığı olarak seçtik. Örneğin, toplumsal sorunlar başlığı altında incelediğimiz "erkeğin kadın cinselliğine bakışı" hem cinsel hem eğitim hem de bireysel içerikli bir sorundur, buna rağmen ağırlıklı noktası, erkek toplumunun kadın cinselliğine genel bakışını vermesidir. Bu yüzden "toplumsal sorunlar" başlığı altında incelemiştir.

Görevi kötüye kullanma ve çıkar sağlama, toplumsal sorunlar birisidir. Görevini kötüye kullanan gümrük memuru Nuran Hanım, erkek meslektaşlarından pek farklı davranmaz. Kendisine "anmalık" adı altında verilen küçük rüşvetleri reddetmez. Hatta bunları aldığı için tepki gösteren Vedat'ı acemi olarak değerlendirir. Sınırdan kaçırılan malları ya da hayalî ihracat oyunlarını algılamayan Vedat'ı suçlar. Sistemin içinde bir çark olmayı başardığını (!) düşünür. Toplumun her tabakasına yerleşen meslekî yozlaşma Nuran'ı da içine alır.

Üretme özgürlüğünün kısıtlanması, kadının sıkça karşılaştığı sorunlardandır. Eğitimli ya da eğitimsiz fark olmaksızın pek çok kadın bu sınırlamadan nasibini alır. Örneğin, Üç Beş Kişi romanının iki kadını, Kısmet ve Deniz bu sorunla karşılaşır. Kısmet, Kız Meslek Lisesi'ne iyi bir ev kadını olsun, diye gönderilir, meslek sahibi olsun diye değil. Deniz ise Akademi'nin Desen Bölümü'nü bitirir ama evde oturan ve çene çalan kadınlardan olmamak için uğraşmak zorunda kalır.

Doğululuk- Batılılık da romanlardaki kadınların sorunlarından biridir. "Alain sıkı sıkıya onun elini tuttu. Ama aklı Aysel'de değil. Sartre'ın sözlerini iyice kafasına çakmak, bir sözünü atlamamak için böyle yapıyor. Arada bir battaniyenin içinde sıçrıyor: 'Anladın mı? Anladın mı?' diyor. Bir futbol maçı seyreder gibi bütün benliğiyle konferansa katılıyor. Sartre'ı, Sartre-Camus çarpışmasını yaşıyor sanki. Bu maçın bir beki oluyor. Bu katılma Aysel'e de yeni bir şeyler katıyor. Şey'lere bir anlam yüklüyor. Aysel, bir erkekle hem el ele oturabileceğini, hem de bunun unutulabileceğini öğreniyor."[73]

"Öptü sonra Aysel'i. Elbette öpebilirdi. Mademki bir parka gelinmişti birlikte. Birlikte birer bardak da bira içilmişti az önce… Öpüşülebilinirdi. Durum bunu gerektiriyor. Yine de, yine de ne eksikti o akşam? Öldürücü bir şey eksikti. Tamamlanamayacak bir şey. Bir türlü bütünlenemeyecek. O şey'e özlenen anlamlar yüklenemeyecek… Yer yerinden oynasa Aydın yanındakinin sadece bir kadın olduğunu unutamayacak. Yanındakinin insanlar içinde bir insan olduğunu düşünemeyecek…"[74]

Ölmeye Yatmak'ta Paris'te eğitim gören Aysel, erkeğimizin hiç Batılı olamayacağını, ne kadar eğitimli olursa olsun bizim erkeğimizin bir kadına yalnızca kadın olarak baktığını anlar.

Erkeğin kadın cinselliğine bakışı da benzer özellikler gösterir. Eğitimsiz erkeklerin kadın cinselliğine bakışıyla, üniversitede öğretim görevlisi olan bazı erkeklerin cinsellik anlayışlarında da benzerlikler vardır.

Fikrimin İnce Gülü'nün Bayram'ı kadınlara cinsel obje olarak bakar: "İri kıçıyla canım telli döşemeli koltuğu çökertip kuruldu pis. Kılıfı da geçirtmemiştik daha. Geçirtseydik yine hadi neyse. Lâfı döndürüp dolandırıp benim erkek olmadığıma dayadı kancık. İyi. Madem öyle, emri hak, dedim ben de. Çektim arabayı suyun kıyısına.

[73] Ağaoğlu; Adalet**, Ölmeye Yatmak**, Simavi Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 1992, s:325
[74] **Age**, s:253

Balkız'ı bir küşat edelim madem… Ortalık da kararmış… Yer misin yemez misin? İşte ispatı ortada. Dört kez yaptım. Canını çıkardım. Eh hadi bakalım, yarın sabaha alırım seni. Götürürüm kendimle. Söz. Yol parası ne bedavaya gelir deyip deyip bastırıyorum."[75] "Düpedüz İstanbul bağının üzümü bu. Bak, hele şu gözlere. Fıldır fıldır. Çakır ela. Çakır ela ne kelime? Çavuş üzümü bunlar. Yemeli bunları Bayram. Dibine dek somurmalı, yutmalı."[76] "Azizim haspanın başından aşağı gül yaprakları yağdırtmışım, bi de şu ampanya dedikleri-haha hah!- köpüklüden patlattırmışım, yeter ki karı bize he desin, hem zaten demeyip ne yapacak lan?

Gül memeler, diye toplumun aynasından yankılandırmakta karabıyık şarkıcı. Dinleyin halkın bağrından! Sol yanımda yare var, sağ yanımdan sar beni.

Sar beni, sar beni, diye yeri göğü inletmektedir ses yükselticiler. Sar beni, demekte altındiş de, karı gibi karıysan, sar beni de görelim!(…) Hadi, sar beni, sar beni, o sinemaları çektikleri yerlere bile götürecem kız seni anam avradım olsun, gideriz ya, ne olacak atla deve mi yani, atlas yataklarda yatar, havuzlarına yan gelip şişeler dahi patlattırırız, gel işte, şimdi (…) Ama karının orasına patlattırdığı şampanya şişesinin kırık ağzını sokuvermiş."[77] "İşte bak, üstündeyim, diyordu mimarlık profesörü, kırçıl kıvırcık sakalıyla gülerek. Hem de öğrenciliğinden beri, üstelik şuranı da hiç ikinci sınıf görmüyorum, birinci sınıf görüyorum, diyordu karısının küçük poposuna şıp şıp vurarak. Sonra da memelerini keyifle dişleyerek: Bu mallar birinci sınıf mal! demişti ."[78]

Eğitimli ya da eğitimsiz hemen hemen bütün kadınların kaderi gibidir cinsel obje olarak görülmek.

[75] Ağaoğlu; Adalet, **Fikrimin İnce Gülü**, Oğlak Yay., 7.Baskı,İstanbul, 1994, s:26
[76] **Age,** s:180
[77] Ağaoğlu; Adalet, **Ruh Üşümesi**, Oğlak Yay., 6.Baskı, İstanbul, 1994, s:123- 124
[78] **Age,** s:146

Kadın özgürce davranamaz. Ne istediğini bilen kadın hep kuşkulu gözlerle ya da korkuyla izlenir: " Hatice'yi kaçıran, Hatice'nin kendisine kaçtığı Kadir'le de

tanıştım.(…) Gözleri hep odanın tahta döşemelerindeydi. Kentli bir kadına dosdoğru bakmanın yakışık almayacağını düşünen, aklında hep bu, hep bu olduğunu eleveren bir Kadir."[79] Akdeniz'deki yazlığında yalnız kalan Nevin'e, bekçi Kadir, korkuyla karışık bir saygıyla bakar.

Üç Beş Kişi'de Murat, Ablası Kısmet'in İstanbul'a gelmek istemesini anlayamaz. Çünkü ablası evlidir, yalnız başına yola çıkması mümkün değildir.

" 'Geliyorum' diyor Kısmet. Telgraf çekiyor. Üstelik de gece trenine biniyor. Ne olmuş olabilir? Belki de kocasıyla kavga etti. Artık her şeyi açığa vurdu belki. Kendini açığa vurdu. Evini bıraktı, kaçıyor. Olamaz ki. Kısmet bunu yapamaz. Kaçacaksa, ancak üst kata, annemiz Türkân Kaymazlı'nın yanına kaçar o. Ertesi gün de herkes elbirliği eder, Orhan'la aralarını yapıverirler ve yaşam eskisi gibi sürüp gider."[80]

Eğitimli erkekler ise kadınların tek başlarına yemeğe çıkmalarını, gece geç saatte dışarı çıkabilmelerini cesaretlerine ya da yaşlılıklarına bağlarlar. "Adam, bakıyor: Bir kadın. Eli yüzü düzgünce: Okumuş yazmış halli. Bakıyor. Yaşı belirsiz. Ancak, dışarıda tek başına yemek yiyebilecek kadar yaşlı, cesur ve özgür."[81]

Eğitimli kadınlar bazen eğitimli erkeklerden hiç de beklemedikleri karşılıklar görürler. Yazarımız da karşılaştığı bu tür olayları **Göç Temizliği**'nde şöyle aktarır: "Tüylerim diken diken. Tanrım, beni asıl bu akıl hocaları, bu 'abi'ler çileden çıkarıyor. Üç yıldır aynı hikâye. Herkese, çenelerini yoracak bir konu çıktı. Ne kadar vesveseli bir adam! Kendine, bir 'kadın yazara' sahip çıkmak gibi görevler yüklemiş. Okurun sahip çıkışından çok farklı bu. 'Abin olarak…'diyor. Ben de, merak etme, aramızda özel bir

[79] Ağaoğlu; Adalet**, Yazsonu**, YKY, 2. Baskı, İst., 1995, s:110
[80] Ağaoğlu; Adalet, **Üç Beş Kişi**, Oğlak Yay., 4. Baskı, İst.,1995,s:16
[81] Ağaoğlu; Adalet, **Ruh Üşümesi**, Oğlak Yay., 6.Baskı, İstanbul, 1994, s:9

ilişkinin olduğunu sanmıyorum zaten, kendini korumana gerek yok, üstüne atlamam, demek istiyorum."[82]

Erkeklerin tavrı her zaman koruyucu değildir:"(…) İlk oyunumuz oynandıktan sonra, andığım türden değiniler salt 'genç erkek yazarlarımızın' kaleminden çıkabilmişti. Doğrusu onları, kullandıkları dil biryana, tepkilerinden ötürü anlayabiliyordum. MİM imzalı bir yazı daha anımsıyorum. "Allah nazardan saklasın, Adalet Hanımla Sevim Hanımın şansları kimde olsa, "Bir Piyes Yazalım" gibi oyunlar değil, daha da "Hamlet'ler yaratır ve sahneye koydurmasını da bilir." diye başlıyor, Metin Eloğlu'nun "A şırfıntı cakan kime?" diye biten şiirini de bize yakıştırarak sürüyordu. Fakat, bütün bu erkek çocuk hırçınlıklarının bu erkek çocuk dili, bu yeniyetme ağız, kendini, gerçeği bir başka yüzüyle şu satırlarda apaçık gösteriyordu:" Piyes çok tutmuş. Çok beğenilmiş. Muzip arkadaşlarımız var. Onlara göre, seyirci meraklıdır. Yazarlar kadın olunca, görmek ihtiyacı çoğalmıştır." "Mavi Dergisi"nde, Osman Daloğlu imzalı bir yazıda ise, bizim hayatı pencereden seyrettiğimiz, sokağa çıkıp mahalle çocuklarıyla hiç oynamamış bulunduğumuz, oyunumuzun yüzeyselliğinin buradan geldiğine değinen bölüm de aklımda kalmış."[83]

Adalet Ağaoğlu ve arkadaşı, kendi çağdaşı erkek yazarlardan böylesi sert tepkiler alır. Eleştirildikleri yan oyunun tekniği ya da içeriği değildir, kadın gözüyle, sınırlı bakmakla suçlanırlar.

B) BİREYSEL SORUNLAR

Güvensizlik, kadınların sıkça yaşadıkları durumlardan biridir. Özellikle eğitimli kadınlar, güven konusunda kendilerini sorgularlar. Ayşen, **Bir Düğün**

[82] Ağaoğlu; Adalet, **Göç Temizliği**, Remzi Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 1985, s:161
[83] Ağaoğlu; Adalet, **Göç Temizliği**, Remzi Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 1985, s:38

Gecesi'nde kendini şöyle sorgular: " Ürkeğim. Hep ürkek. Onların bu tür tutumları karşısında bunca ürküp bezmesem, her yerde, her fırsatta ne gözüpek bir devrimci

olduğumu kanıtlamaya çabalamazdım. Herkeslerden önce ben bağırmazdım…"[84] Profesör Aysel de kendini sorgulayanlardandır: "Hiçbir zaman gerçek bir başkaldırım olmadı. Hep özgürlüğün kıyılarında dolanıp durdum."[85]

"Bilinçliyiz. Ama işte, ne yazık ki fazla bilinçli değiliz. Yarı bilinçliyiz. Bildiklerimizden, bilmediklerimizden bile uzaklaşarak, onlardan kaçacak kadar. İşte ancak o kadar. Onları aşacak kadar değil. (…) Yarı bilincimiz, ne başımızı tam dik tutmaya yetiyor, ne tam indirmeye. Seziyorum: Neden sorumluyuz, neden değiliz; bilmiyoruz. Bilmeye hevesli de değiliz. Bilirsek, ödeyeceğimizi de bilmemiz gerekecek. Kaçıyor, bundan da utanıyoruz."[86] **Yazsonu'**nda Nevin'in, eğitimli kadın olarak kendini sorgulayışını böyle görürüz. Cesareti ancak bir yere kadardır. İş kendini değiştirmeye ya da toplum karşısında farklı ve tehlikeli bir yere kaymaya gelince, güven yetersizliği ortaya çıkar.

İletişimsizlik ise romanlarda daha büyük sorunlara neden olan bir sorundur. **Üç Beş Kişi**'de Kısmet, kendi isteklerini anlatamadığı için hayatı boyunca kendine dayatılanı yaşamak zorunda kalır. **Bir Düğün Gecesi**'nde Nuriye Hanım, çocuklarıyla iletişimsizdir ve iki kardeşin birbirine neden düşman olduklarını anlamaz. Ülkesinden uzakta olan Filistinli Layana da eşiyle iletişimsizdir. "(…) Sen anlamıyorsun Karl. Bir Arap kızının sürgünü sessizlik ve sevgisizlikle baş edemeyeceğini… Sana anlatamadım. Seni bezdirdim sadece. Özgürlüğünü aldım, seni buralarda yeterli bulunandan fazla

[84] Ağaoğlu; Adalet, **Bir Düğün Gecesi**, YKY, 1.Basım, İstanbul, 1994 s:234
[85] Ağaoğlu; Adalet, **Hayır…**, Remzi Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul, 1988, s:294
[86] Ağaoğlu; Adalet**, Yazsonu**, YKY, 2. Baskı, 1995, s:168- 169

sevdim. Öyle sevdim ki, çocuklarımızı verdim beni bırakıp gittin."[87] Layana, eşine yazdığı mektuptan sonra intihar eder.

İntihar, Hayır…'da karşımıza somut olarak Layana ile çıkar. Soyut olarak tanımlayabileceğimiz bir intihar biçimi, Aysel tarafından uygulanır. Aysel, alışılmış

olana sırt çevirir. Sislerin içinde bir kayığa biner ve Yenins'le (yeni insanla) bir yolculuğa çıkar. (Bununla ilgili ayrıntılı bilgiyi "Baskın/Olumlu Kadınlar" adlı bölümünün Aysel Dereli ile ilgili kısmında bulabilirsiniz.)

Sınıf atlama çabası, aslında kadının saygınlık arayışıdır. **Fikrimin İnce Gülü'**nün Kezban'ı ve Ayfer'i, ekonomik rahatlıktan çok sosyal konumlarının yükselmesini isterler. Bu iki kadının eğitimi ilkokulla sınırlıdır. " Çok ezildiğini, çok küçükletildiğini sezen Kezban, çabuk çabuk konuşur olmuştu.(…) 'Önceki günden bu yana konfeksiyona dikişçi aldılar beni. Hizmetçilik etmiycem artık…' yüzünde şöyle bir serinlik. Üst dudağı hafif yukarı kalkık ağzında pekişip kalmaya hazır bir kendine güven. Acındırmayı da aşağılayıveren bir bakış çakır gözlerinde."[88]

"Bayram, Ayfer'i nikâhlayıp Almanya'ya götürmüş meselâ. Orda giydirmiş, kuşatmış. Ayfer, büyük mağazaların birinden çıkıyor, ötekine giriyor. Saçlarını boyatıyor. Ayfer, tırnaklarını yaptırıyor. Ayfer, otomobil kullanıyor. İşte Ayfer, yine büyük mağazaların birinde.(…)"[89]

Buna benzer bir konum değiştirme çabasına **Bir Düğün Gecesi**'nin gelini Ayşen de girişir. Fakat onun geçmek istediği taraf paranın bulunduğu taraf değildir. Ayşen, zengin ve züppe olarak değerlendirilmekten kurtulmak, arkadaşlarının saygısını kazanmak ister. Sınıf atlama çabasında olan diğer kadınların aksine Ayşen, eğitimlidir.

[87] Ağaoğlu; Adalet, **Hayır…**, Remzi Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul, 1988, s:118
[88] Ağaoğlu; Adalet, **Fikrimin İnce Gülü**, Oğlak Yay., 7.Baskı,İstanbul, 1994, s:163- 164
[89] **Age,** s:184- 185

Cumhuriyet dönemi kadınlarının en büyük sorunlarından biri de **görev**dir. Fakat bu genellikle eğitimli kadınların üstlendiği bir sorumluluktur. Her kadın bunu üstlenemez, bu yüzden görev bilinci, eğitimli kadının bireysel sorunudur. Görev kavramını Aysel Dereli açıklar: " 'Yeni bir kuşak doğuyor!' Bizim çocukluğumuz için böyle denirdi. Böyle doğumun ayrı bir sorumluluğu vardır. 'Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen…' İlk görev. Nedir bu ilk görev? Size verilen, sizin de gücünüzü ölçmeden

yüklendiğiniz bir sorumluluk.(…) İnsan krapon kâğıdından kanatlar takınca kelebek olduğuna inanır. Koyun postunda koyun, kurt postunda kurt… Ülkü de giydirilebilir üstünüze ve Etlik tepeleri dağ görünür gözünüze."[90]

Görevden kurtulmak istese de aydın kadının kaçma şansı yoktur. O, kadından çok bir görev insanıdır. "Bütün o pedikürler, manikürler, geceleri yüzümü iyi bir kremle silişim, sabahları yüzüme hafif bir nemlendirici sürüşüm, kollarımın altına, orama burama talk pudraları serpişim, o sabaha değin sanki hep kadınlığımdan kopuk; sağlık, rahatlık için yapılmış birer görevdi. Acaba hiç kendim olmuş muydum? Hiç kendimiz olduk mu? Görevlerin birlikte götürülmediği bir yerim oldu mu hiç? Engin'le doldurduğum som on saat görevsiz miydi acaba? (…)"[91]

C) EĞİTİM SORUNLARI

Kadınlar eğitim hakkını elde edebilmek için aileleriyle, ekonomik sıkıntılarla ve çevreyle mücadele etmek zorundadırlar. En başta yazarımızın kendisi bu sorunla baş etmek zorunda kalmıştır: "Babam, beni ilkokula Devlet zoruyla göndermişti. İlkokul bitince, yasalar önünde suçlu olmaktan nihayet kurtulmuştu. Artık, kendi kızı üstünde kendi karar verebilir: Tamam işte, evde otur, kanaviçe… Annene yardım…

[90] Ağaoğlu; Adalet**, Ölmeye Yatmak**, Simavi Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 1992, s:25- 27
[91] **Age**, s:176- 177

Çok kesin görünüyordu. Okumak istiyorum! Ama ben hep içine doğru haykıran biriydim galiba. Dışa doğru konuşabilmem yılları aldı, o da ancak yazıyla. Şimdi ise bazen gereksiz yere haykırdığım bile oluyor.

Kendimi Nallıhan'daki evde, bir odaya kapatmıştım. Üç gün, kitlediğim kapıyı açmadım. Açlık grevi."[92] Annesinin yardımı ve desteği olmasaydı belki bugün bu tezin hazırlanışının esas nedeni, Adalet Ağaoğlu romanları olmayacaktı.

"Dar Zamanlar" üçlemesinin başkişisi Aysel, Üç Beş Kişi'nin Kardelen'i okuma konusunda en dirençli roman kadınlarıdır:

"Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü, ne de hâlâ okumakta olduğunu. Bir bardak su istedi mi, hemen fırlayıp vermeli. Ders çalışıyorum falan demeli."[93] "Sizin hiçbir şeyden haberiniz yok ama size söylemesi kolay geliyor. Okumak için neler çektim. Daha fazlası elimden gelmez. Bir eğri halim görülse, okulumdan olurum sonra."[94] Aynı Aysel'i okuyabilmek için bir erkekle kendi dedikodusunu çıkardıktan sonra dayak yerken görürüz. Hesabına göre; adı çıktığı için evlenemeyecek ve babası da bunu kimse almaz artık, deyip okutacaktır. Öyle de olur. Genç kızların okuma çabalarını, özellikle komşu kadınlar, hatta yengeler eleştirir.

"Kardelen, bir yandan da okumaya çalışıyordu. 'Hiç haddini bilmiyor canım! Kısmet'e özeniyor garip…' annem Kardelen için böyle derdi."[95] Zengin bir ailenin maddi olanaklarını kullanan ama kendi kızını okutmayan Türkân Kaymazlı, Kardelen'in okuma çabalarını böyle küçümser.

[92] Ağaoğlu; Adalet, **Göç Temizliği**, Remzi Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 1985, s:98
[93] Ağaoğlu; Adalet**, Ölmeye Yatmak**, Simavi Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 1992, s:190
[94] **Age,** s:160
[95] Ağaoğlu; Adalet, **Üç Beş Kişi**, Oğlak Yay., 4. Baskı, İst.,1995,s:39

Tüm zorlukları aşmak ve eğitimlerini tamamlamak, kadınlarımızın toplum içinde saygın bir yere gelmelerinin garantisi değildir üstelik. Ünlü bir yazar olmanız, okuyup yazmanız, bazı eğitimsiz kişilerce **tehlikeli** bulunabilir: "Geçende Halim'in sökülen pantolonunu sokak içindeki pantoloncuya götürdüm. Azmi, pantolonu dikiyor, ben bir köşede oturmuş bekliyorum. Orada zayıf, sessiz, iyi yüzlü bir adam da var. Besbelli Azmi Usta'nın hemşerisi. Dili çalıyor. Bir yandan da ordan buradan konuşuyorduk. İyi yüzlü adam, Azmi Usta'ya takılmalarıma bakıp, 'Siz ne iş yaparsınız?' diye sordu. Çoğumuz hâlâ "Yazarım," demeye çekiniriz. Toplumun

genelinde bunun hiçbir anlama gelmeyeceğini, en fazla, yazarlıktan gazeteciliğin anlaşılacağını biliriz. Ben duraladım. Azmi, benim yerime yanıtladı: 'Yazardır, o. Kitap yazar. Durmadan da okur.' İyi yüzlü adam şöyle bir toparlandı, yüzüme acır gibi baktı, sonra dedi ki: 'Yazık beee! Bunlar iyi şeyler değil. Okumak, yazmak kafaya iyi gelmez, hastalanırsın, şuran bozulur.' Bir parmağını kafasının üstünde şöyle 'terelelli' der gibi çevirdi. Ben çıkarken ardımdan hâlâ acıyarak bakıyordu."[96]

Ç) EKONOMİK SORUNLAR

Romanda eğitimli kadınların-Kardelen dışında- ekonomik sorunlarla uğraştığı pek görülmez. Kardelen, **Üç Beş Kişi'**de zorlu geçen ilk gençlik ve gençlik çağlarından sonra, çok olmasa da kendi parasını kazanır hatta bir fabrikada sorumlu sekreterlik yapmaya başlar. Ekonomik olarak rahatlar. Yine **Üç Beş Kişi** romanında gördüğümüz Rifatzâde'ler ise kendi savurganlıklarının sonucu olarak ekonomik sorun yaşarlar. Zaten eğitimle kolejli olama hevesi dışında da ilgilenmemişlerdir.

Üreten ve para kazanan kadınların dışında kalanlar, genellikle kırsal alanda yaşamak zorunda olan kadınlardır. **Ölmeye Yatmak**'ta gördüğümüz Engin'in annesi de

[96] Ağaoğlu; Adalet, **Göç Temizliği**, Remzi Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 1985, s:211

bu tür kadınlardandır. Sorumsuz kocasından umudunu kesen bu kadın tek ineğiyle çocuklarına bakar.

Bazıları ise geçimini sağlamakta zorluk çekerler. Parasızlık bazılarının yaşamına mâl olur. "Ali'nin küçük kız kardeşi, herhalde yeterince makul olamayıp Tradgom kauçuğu giyemeden zatürreeden ölüyor."[97]

Ekonomik anlamda ailelerine ve eşlerine bağımlı olduklarından onlara güvenmek zorundadırlar. **Yazsonu**'nda Hatice, kaçarak evlendiği kocası Kadir'e güvenemez, çünkü okuma yazması yoktur. Okumuş başka bir kadından yardım ister. Eşine olan güvensizliği başka bir kadından yardım alarak aşmaya çalışır.

"Şuna bir baksan? Kadir, tarlayı, evi senin üstüne yaptım, diyor ya, bakalım doğru mu? Gülmek istiyorum ama Hatice çok ciddi. Onun konuya bu çok ciddi ilgisinden birazı da bana geçti: 'Kocanız sizi kandıracak değil ya Hatice hanım?' Der demez de kendimi de kendimi gülünç buldum, sabırsızlandım. Ama Hatice'nin umurunda bile değil. Başını çokbilmişlikle iki yana sallayıp duruyor: 'Erkek denen koca milletinin ne yapacağı nerden belli olur? Ne malûm, ilk karının üstüne bana göz koyduğu gibi, benim üstüme de başka bir karıya göz koymayacağı, değil mi ya?"[98]

D) CİNSEL SORUNLAR

Hemen her yaşta kadının en sık karşılaştığı cinsel sorun, **cinsel istismar ve cinsel taciz**dir. Cinsel içerikli saldırılar, eğitimli eğitimsiz, büyük küçük farkı gözetmeksizin kadınlara yöneltilir. **Ölmeye Yatmak**'ta çocuk yaştaki Sevil, keman hocasının okşamalarına maruz kalır. Sevil çocuk yaşta olduğundan neler yaşadığını pek anlamaz, ilgi gördüğünü, sevildiğini sanır.

Yetişkin ve eğitimli kadınlar da cinsel tacize uğrarlar. Hatta tacizler eğitimli erkekler tarafından yapılır. Üniversitede sekreter olarak çalışan Tülin Hanım, dekanın

[97] Ağaoğlu; Adalet**, Ölmeye Yatmak**, Simavi Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 1992, s:325
[98] Ağaoğlu; Adalet**, Yazsonu**, YKY, 2. Baskı, 1995, s:136

tacizine uğrar: " 'O puştlar…'demişti ıslık gibi bir sesle, ^Sanki eski Dekan da neydi? O da puştun tekiydi. Bana her fırsatta iğrenç teklifler… Mecbursun'a getirmeye çalışmalar…'"[99]

Bu tacizler, tecavüze ve tecavüzden sonra öldürmeye kadar gider.

"Nuran'ı sonra ıssız bir kumsalda buldular. Her yanı morarmış bir ceset. Berber aynasının önünden kalkıp, aysız bir gecede, Nuran'ı ahır bozması sinema perdesinde gördüğü etli dudaklar sanan üç Süleyman, üç Mustafa ya da üç Ramazan ardından…"[100]

Politik görüşlerinden dolayı gözaltına alınan ya da tutuklanan kadınlar da cinsel tacize veya tecavüze uğrarlar. **Üç Beş Kişi**'de Kardelen, bu kadınların yalnızca biridir: "Tekmelerle sopalarla ayrılmış iki bacak arasına sokulan… Kardelen silkiniyor. Hoş bir gevşemeyle korkunç bir kasılma arasındaki kâbusu yırtıyor. Gelinliğin yaka baskısını çabuk çabuk bitiriyor. Bu gece, kaçıncı kez, zorla ayrılmış bacakların arasını bir savunu gibi, gelinliğini şöyle yukarı kaldırıp gururla bakıyor: Güzel oluyor. Tepeden tırnağa kendi elimden çıkma."[101]

Tutukluyken tecavüze uğrayan kadınlar bundan sonra en çok kocalarıyla anlaşamamanın, onların kendilerini anlatamamanın acısını çeker.

"Genç kadın tam da, yedi yıl içinde o güne kadar sadece bir yıl birlikte olabildikleri kocasını sevindirmeye, kendisi de sevinmeye istekliyken yine haykırmıştı: Şunu susturamaz mısın lütfen! Susun! Sertlikten hoşlanmıyorum! İçinde iniltiler, ilençler, gözdağı vermeler, tek yanlı istekler, zorbalıklar barındıran cinsellik diktatörlüğü benim yurdum olmaktan çok uzak!

Ama koca geri çekemiyormuş kendini. O zaman kadın daha yüklü haykırmış:

[99] Ağaoğlu; Adalet, **Hayır…**, Remzi Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul, 1988, s:144
[100] Ağaoğlu; Adalet**, Yazsonu**, YKY, 2. Baskı, 1995, s:131
[101] Ağaoğlu; Adalet, **Üç Beş Kişi**, Oğlak Yay., 4. Baskı, İst.,1995, s:86- 87

Bekle! Beklesene!"[102]

Bu sorun yalnızca kocalık haklarının ellerinden alındığını düşünen eşleri değil, tutuklanan insanların genç yaştaki anne ve babalarını da etkiler; anne babalar kendi cinselliklerinden utanırlar, kendilerine cinselliği yaşama hakkı tanımazlar.

"Onların takımından bir kızın memelerinde sigara söndürmüşler. Lütfen memelerimi bırak. Ah kusura bakma, belki bu gece düşünmemek daha doğru, ne olsa yıldönümümüz, fakat elimde değil.

Tam altı yıldır yatağın bir köşesinde sen, bir köşesinde ben. Sırt sırta. Genciz daha, daha benimki canlı…. Ne yaparsın, hayat."[103]

Kadınlar, cinsel özgürlüğünü kullanma konusunda da engellenir. Eşleri ve ailelerinden baskı görürler, en azından ayıplanırlar:

"Yaa, demek başıma buyrukluğum hoşuna gidiyor? Ama sadece pembe puanlı donumla olduğum, çarşafların içinde seninle-ayçiçeklerinle- böyle oynaştığım zamanlar galiba. Giyinikken hoşuna gittiğini hiç görmemiştim de; geçen gün kahvede kendime bir dondurma ısmarlarken işte, sana hiç sevimli görünmedim. (Bu arada örtüler, battaniyeler şişip sönüp durmaktadır.) Evet, evet, giyinikken başıma buyrukluğumdan hoşlandığını bir kez bile görmedim kocasakal. Hadi bakalım, şimdi de gülsene, gül!"[104]

Kadınlar yaşları ilerleyince toplumun baskısı yüzünden cinselliklerini yaşamaktan vazgeçerler: " 'Biliyor musunuz, canım yeniden çok güzel bir aşk yaşamak istiyor Tülin Hanım.'

'Benim de Aysel Hanım. Fakat ben yaşayamam. Bir artık otuzunu geçmiş iki erkek anası, bir de torun sahibiyim. Bitti o günler…"[105]

D) GELENEK GÖRENEK KAYNAKLI SORUNLAR

[102] Ağaoğlu; Adalet**, Ruh Üşümesi**, Oğlak Yay., 6. Basım, İstanbul, s:136
[103] **Age**, s:126
[104] **Age**, s:33
[105] Ağaoğlu; Adalet, **Hayır…**, Remzi Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul, 1988, s:146

Adalet Ağaoğlu'nun romanlarında geniş yer alan gelenek ve aile baskısı, kadının ev içinde hapis hayatı yaşamasının en temel nedenlerindendir. Kız çocuklarının okumasını engelleyen babalar kendilerini, bunu kızlarının namusunu korumak için yaptıklarına inandırırlar. Babalar, kızlarının yaşamlarını kısıtlarken oğlan çocuklarına sonsuz özgürlük tanırlar. Hatta yazarın kendisi de bu sorunu yaşamıştır:

"Üç erkek kardeşimin özgürlüklerine karşın beni eve kapatmalarına öfke duyardım. Haksızlıktı bu. Babam başta, dördünün de bulaşıklarını ben yıkıyor, gömleklerini, pantolonlarını ben ütülüyordum. Annem tek başına hepsiyle başa

çıkamazdı ki… Fakat, erkek kardeşlerim hep hazıra konuyorlardı. Bizim onlara verdiklerimize karşın onlar bize hiçbir şey vermiyorlardı. (…)"[106]

Babalarının baskılarına ağabeyler de katkıda bulunmaktan çekinmezler. **Ölmeye Yatmak**'ın başkişisi Aysel, üniversitede bile gözetlenmekten kurtulamaz.

"…Ali oğlan dedikodusundan bu yana İlhan, ağabeylik görevini iyi yaptı ama. Aysel'in arkasına adamlar koydu. Fakülteden bir iki çocuk edinip kız kardeşini uzun süre gözletti…"[107]

Baskılar zorla evlendirmeye kadar gider. Yaşları büyütülen kızlar, babalarının uygun gördükleriyle evlendirilirler. Fakat bu konuda bazen son sözü söylemek babalara bile bırakılmaz; kızlar kaçırılır.

Geleneklerin getirdiği baskıları yine gelenekler yardımıyla bertaraf etmeyi başaran kızlar da vardır. Aysel, buna iyi bir örnektir. Okumak isteyen Aysel, babasından dayak yiyeceğini bile bile kendisini isteyen adama, onunla evlenmek istemediğini bildiren bir mektup yazar ve bu mektubu köylüsü Ali ile gönderir.

[106] Ağaoğlu; Adalet, **Göç Temizliği**, Remzi Kitabevi, 1. Basım, İstanbul, 1985, s:42
[107] Ağaoğlu; Adalet**, Ölmeye Yatmak**, Simavi Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 1992, s:325

"Bizim oranın adamlarını bilirim. Kendilerine gizlice, üstelik bir oğlanla mektup gönderen bir kızı zaten istemezler. Bu adam da şıp diye cayardı, ne güzel."[108]

Aysel'in babası köyden, kızının bir erkekle mektup yolladığını öğrenince gezi falan dinlemez. Aysel'i epey sıkıştırır, sonra da döver. Aysel ise özgürlüğünün bu dayaktan sonra geleceğini bilir.

"Salim Efendi'nin Hüsnügüzel'de tuttuğu dört kişilik odadan o akşam yükselen iniltiler nerdeyse Hiroşima'daki iniltileri, ağlamaları geçti. Kocasının zoruyla Fitnat Hanım, kızını çok sıkıştırdı. Hiçbir şey öğrenemedi. El değip değmediğini keşfe çalıştı. Bu kız başına gelen felaketin hiç mi farkında değildi? Babasından şu yaşında

onca dayak yedi de bir ağlamadı. Sanki üstüne geçici bir şey çullanmıştı, sıyrılıp gideceği zamanı bekliyordu. Yalan demiyordu; yapmadım, demiyordu, töbe, demiyordu ve evet hatta ağlamıyordu. (…) Salim Efendi'nin Bursa dönüşü kararı: 'Bu kız artık evde kaldı. Gitsin meret, okusun bari de bir iş sahibi olsun…"[109]

Üniversiteyi okuyan Aysel amacına ulaşmıştır. Fakat Aysel gibi direnecek gücü kendinde bulamayanlar da vardır. **Ölmeye Yatmak**'ta Aysel'in arkadaşı Semiha, köylüsü Ali'den hoşlandığını hiç söyleyememiş, eğitimini sürdürmek için direnememiş, en sonunda da babasının zoruyla evlenmiştir.

Pek çok kadın kişilik haklarını elde edemeyerek kendisine sunulanla yetinmek zorunda kalır.

E) SİYASAL SORUNLAR

Siyasal sorunlar da çoğunlukla eğitimli kadınların derdidir. Politik değerlerin muhtıralı darbelerle sık sık altüst olduğu ülkemizdeki aydın kadınlar da iki yol seçerler kendilerine: Tepkisizlik ya da direniş. Tepkisizliği seçen kadınlardan biri de **Bir Düğün Gecesi**'ndeki Tezel'dir. Akademideyken politik tavrıyla önde olan Tezel, politik

[108] **Age,** s:188
[109] **Age,** s:292- 293

ikiyüzlülüğü ve aldatılmışlığı bir anda yaşar. Sonunda kendini yaşamdan koparır. Artık bağlandığı tek şey alkoldür: "Ne dünden sorumlu, ne yarına borçlu olduklarını ilan etmiş kişilerin küçük koalisyonu çözüldü. Kim kimden daha murdar, kim kimden daha temiz, bunun peşine düşüldü. Kimin polis, kimin yiğit olduğuna da yine bizimkiler karar verir oldu. Bu soytarılık hiç hoşuma gitmiyor işte. (…)"[110] "Hiçlik piç oluyor. Puşt Ruslar! Onlar da adam kandırdılar. Onların düşünürleri de, yazarları da, sanki her bir şeyi ve her bir kişiyi tek tek yaşamışlarmış YAŞAMIŞLARMIŞ gibi ya şu ya bu deyip çıktılar… Ne o, ne bu. Bu inançsızlığın, o bunalımın ve yorgunluğun, bezginliğin sonu bilmem nereye varırmış… Niye varmadı peki? O sıralar üç buçuk duyarlı aydının mı vardı yoksa

kendini asabilecek? Sıra kendine gelince de, Allaha sığın, paçayı kurtar. Oldu mu şimdi? Bu inançtan kaç ötekisine tosla. Bizden böylesi çok. Her zaman çok; kendini asan hiç yok.(…) …İşte her yer nasıl yarım yırtıksa, devrimlerimiz de nasıl geri kalmışsa-aralarında ben, Oktay falan bile vardık-,benim anarşizmim de öyle yarım yırtık, öyle geri kalmış. Elden ne gelir? Kitaplar eksik de yaşam eksik değil mi? Ne sanıyor bunlar?.."[111]

Tezel'in dirençsizliğinin nedeni, hapishaneden gizlice çıkarılmış mahkûm mektuplarını yurt dışındaki yardım kuruluşuna götürdüğünde ilgi görmemesidir. Oysa Tezel işkencelerin anlatıldığı bu mektupların büyük emeklerle çıkarıldığını, bu yüzden de yardım edileceğini düşünür.

"**Dar Zamanlar**" üçlemesinin başkişisi Aysel, kardeşi Tezel gibi değildir. O, direnen ve çözüm yolu arayan bir aydındır. Politik görüşleri yüzünden üniversitedeki öğretim üyeliği görevinden uzaklaştırılır. Bireysel kıyımların da farkındadır. "Demek

[110] Ağaoğlu; Adalet, **Bir Düğün Gecesi**, YKY., İstanbul,1994, s:21
[111] **Age,** s:27- 28

açık sözlülüğüme duyduğu saygı bir tuzak. Faşistlerin sosyalist parti kurdurup da, üyelerini bir kepçede toplamayı amaçladıkları türden bir tuzak!"[112]

Aysel, politik çıkış yollarını ararken bazen çelişkilere de düşer. İşçi sınıfının bir gün kendi davasına sarılacağını bekler. Miting alanlarında işçiden çok öğrenci ve memur olmasını garip karşılasa da umutludur. Bütün zorluklara rağmen Aysel'i en çok yıkan, toplumun baskılara ve sinmişliğe razı olmasıdır. Yaşlılığında bile tepkili davranışlardan vazgeçmez. Yalnız kalan direnişlerin de bir gün işe yarayacağına inanır.

Üç Beş Kişi romanındaki Kardelen de politik görüşleri ve arkadaşları nedeniyle tutuklanır ve tutukluyken tecavüze uğrar.

Bir Düğün Gecesi'nin gelini Ayşen ise ailesi ve dayanıksız kişiliğiyle politik karmaşaya direnemez. Onun siyasete ilgisinin nedeni de arkadaşlarından saygı görmektir.

[112] **Age,** s:91